

Blauwe Klauwier

april 2023

Blauwe Reiger bij het Beleven, 21 april 2021 (Cor van Pelt)

Inhoudsopgave

Nieuw in 2023: Natuurtijdschriften.nl en YouTubekanaal Zieke Koolmezen	<u>3</u>
Samenwerking vogelwerkgroep met Golfclub De Tongelreep	<u>5</u>
Nestkastvogels en Robbie's vogelboekenkast	<u>7</u>
Henry Seebohm en William Eagle Clarke	<u>9</u>
Een interview met Karel Mollen in augustus 1926	<u>13</u>
Slaapplaats Blauwe Kiekendieven op de Groote Heide begin 2023	<u>25</u>
Blauwe Reiger, Kokmeeuw, Roek en Oeverzwaluw t/m 2022	<u>27</u>
Ringonderzoek op vogelakker 'Bladel 9' bij Casteren in 2022	<u>32</u>
Broedende Roodkopklauwieren in de Kempen in de 19 ^e eeuw	<u>53</u>
Roodkopklauwieren in de Kempen in de 20 ^e en 21 ^e eeuw	<u>57</u>
	<u>63</u>

Colofon

Redactie: Paul van Pelt, Robbert van Hiele, Jules Andela & Tom Heijnen

Fotobijdragen: © bij de betreffende fotografen

Uitgave: Vogelwerkgroep de Kempen

© **Copyright.** Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voorwoord

Het is altijd tijd om naar buiten te gaan en in het voorjaar des te meer. De laatste maanden is het buiten nat, nat, nat geweest. Soms gooit dat wat buitenplannen in de war. Maar dan blijf je gewoon thuis en zet het raam een beetje open. Bij mij rond het huis was er al even geleden de eerste zang van Tjiftjaf (niks meer van gehoord, is die door naar Zweden?), Zanglijster, Merel, de Groenling was een week geleden enorm aan het ratelen en twinkelen, nu weer de Winterkoning en het is wachten op onze eerste tuin-Zwartkop. En zo heeft ieder in en om het huis wel eigen vogels die bepaalde dagen opeens los gaan of andere waar je naar uitkijkt.

Jaren geleden was er het verzoek van een buurman om een prachtig hekwerk van zware kwaliteit neer te zetten in de voortuin. Een hek gezamenlijk aan de rand van de voortuinen van vijf huizen. Erg enthousiast waren we niet, wij hadden een mooie beukenhaag die al best oud begon te worden. Wel moeilijk om nee te zeggen, je wilt ook niet de irritante spelbrekers van nummer 8 zijn. Gelukkig had onze andere buurman het lef om nee te zeggen en konden wij met goed fatsoen aansluiten. Een heel goed besluit blijkt nu, jaren later. Opeens hebben we deze winter huismussen in de voortuin gehad. Sinds een jaar of twee doken ze al op in de tuinen achter ons maar nu zijn ze, dankzij voer en die beukenhaag, ook bij ons aan de voorkant verschenen. Maximaal met zijn achten, ik hoop dat er na het broedseizoen nog weer een paar bijkomen. Dat zware hekwerk van goede kwaliteit bij de andere tuinen vinden ze trouwens maar niks.

En niet alleen buiten is er genoeg te genieten, ook op papier blijft er maar van alles binnenkomen. Je kunt van alles lezen over kleine en grote projecten, mini-artikelen en diep gegraveerd. En deze keer zit er een bijlage bij de Blauwe Klauwier. Jaren geleden schreef Wil de Veer regelmatig over de Vogel van de Maand. Die stukjes zijn nu, samen met zijn foto's, gebundeld. Lees-, kijk- en genietplezier gewenst!

Namens de redactie, Robbert van Hiele

afgespeeld en zie je rechts de video's die in de afspeellijst zitten;

- Als je op **Hele playlist bekijken** klikt dan krijg je een toelichting op de afspeellijst en een overzicht van de diverse video's.
- Als je op **OVER** klikt dan zie je wat algemene informatie over op het kanaal.

Heb je mooie of informatieve filmpjes, schroom dan niet om met de redactie contact op te nemen.

Valt er nog meer te doen?

Zo zoetjes aan zijn de meeste VWG-gegevens digitaal beschikbaar: artikelen en rapporten op Natuurtijdschriften.nl, videoclips op ons YouTubekanaal, algemene informatie over de VWG op onze website, en last-but-not-least waarnemingen met foto's op Waarneming.nl.

Is daarmee alles voor iedereen toegankelijk? Het antwoord is: nee. Wat te denken van (ook historische) foto's van VWG-weekenden, excursies en projecten. Die foto's zitten nu in doosjes en fotoalbums van leden en oud-leden. Wellicht hebben enkele leden hun oude foto's gedigitaliseerd, en recente foto's zijn uiteraard alleen maar digitaal, maar ze staan ergens op een PC en gaan voor de VWG verloren als die persoon lid-af wordt of overlijdt. Wellicht is het zinvol hier iets voor te bedenken.

VWG-weekend op Cap Gris Nez, oktober 1983

Een tweede voorbeeld zijn oude waarnemingen van vogels in de Kempen. Een enorm aantal daarvan, nl. 96.000, zit in het digitaal archief Ornis.

Onderwerp	Aantal items
Broedvogelmeldingen	33.198
___ Losse melding	10.935
___ In kader van telling	22.263
Niet-broedvogelmeldingen	63.193
___ Losse melding	37.464
___ In kader van telling	25.729
Tellingen	2.982
___ Bekentelling	220
___ Broedvogelonderzoek	865
___ Nestkastenonderzoek	2
___ Niet-broedvogelonderzoek	8
___ Ringonderzoek	176
___ Slaapplaatstelling	19
___ Trektelling	282
___ Watervogeltelling	814
___ Wintervogeltelling	596

Overzicht van gegevens in Ornis

Dat archief staat thuis op de PC van Tom (met backups overigens ☺) en is verder voor

niemand toegankelijk. Tom heeft het voornemen om al die gegevens over te zetten naar digitale platforms zoals Waarneming.nl.

Een derde voorbeeld zijn waarnemingen van vogelaars die wellicht wel persoonlijke aantekeningen maken maar hun waarnemingen niet op Waarneming.nl zetten. Die gegevens gaan verloren, want 'de hele wereld' gaat er vanuit dat waarnemingen netjes digitaal beschikbaar zijn. Wat we vroeger nog wel eens deden, vogelaars vragen om waarnemingen door te geven voor een bepaald artikel, wordt nu niet meer gedaan. We hebben daarom een dringende oproep!

Dringende oproep!

Die oproep is: draag bij aan de kennis van vogels door je waarnemingen in te voeren in Waarneming.nl. Dat kan heel eenvoudig door in het veld je waarnemingen meteen met de app ObsMapp in te voeren en na afloop (tussendoor kan ook) je gegevens met een druk op de knop te uploaden naar Waarneming.nl. Je hebt daar ook zelf veel plezier van, want je kunt je eigen waarnemingen makkelijk terugzoeken. En ook foto's kun je erop kwijt.

Dus: doen! ■

Zieke Koolmees bij De Hees, Eersel, 9 september 2021 (Hans Blox)

Zieke Koolmezen

Hans Blox

Een van mijn beste afnemers, zoniet de beste, van zonnepitten is de koolmees. Al enkele jaren volg ik dit vogeltje ook met de lens, je kunt er door het grote aantal ook niet omheen.

Wat mij al twee jaren, vooral in de zomer, was opgevallen is dat er af en toe een mees tussen zat met flinke verwondingen. Die zaten vooral aan het kopje (de ogen) maar ook aan de poten, de zijkant e.d.

De Hees, Eersel, 25 januari 2022 (HB)

De mezen hadden er in het begin weinig tot geen last van, maar na een tijdje kregen ze, denk ik, jeuk en dan begon het krabben met het pootje. Dan ging de verwonding meestal

ook open. In het begin leverden ze aan fitheid niets in, maar na een aantal dagen zag ik de afstand tussen mees en voederplaats steeds korter worden, en het openmaken van een zonnepit duurde steeds langer. Na een tijdje zag ik ze helemaal niet meer...

De Hees, Eersel, 28 september 2021 (HB)

Er is in het verleden hierover al het een en ander geschreven. Het zouden verwondingen kunnen zijn van roofvogelaanvallen, van teken en muggen e.d. Maar ik denk dat het gewoon de vogelpokken zijn, die ik vroeger ook regelmatig had bij mijn volierevogels. Dat zag er nl. hetzelfde uit.

Mocht iemand hierover een andere mening of idee hebben hoor ik het graag. ■

Naschrift van de redactie:

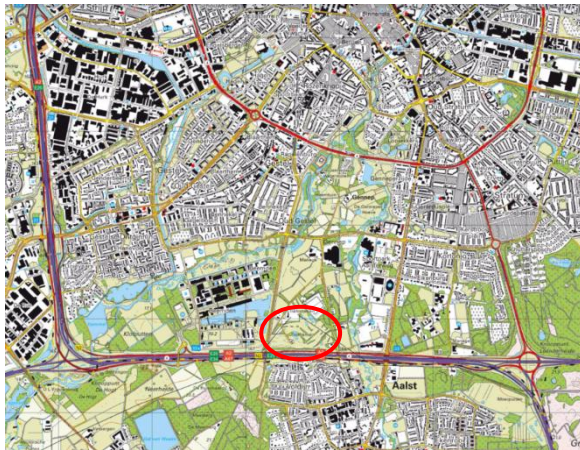
De verwondingen komen goed overeen met de beschrijving van vogelpokken op de website van het [Dutch wildlife health centre](#) (DWHC), al is dat zonder pathologisch onderzoek niet met zekerheid te zeggen. Over het vogelpokkenvirus staat op deze website nog het volgende: *“Er zijn veel verschillende vogelpokkenvirussen die redelijk soortspecifiek zijn. Dit houdt in dat het vogelpokkenvirus dat bij de ene vogelsoort voorkomt meestal een andere is dan bij een andere vogelsoort. Vogelpokken kunnen op de poten, snavel, kop of elders op de huid voorkomen (droge vorm of huidvorm genoemd), maar het kan ook inwendig (o.a. slijmvliezen, luchtpijp, longen) afwijkingen veroorzaken (natte vorm). Bij de huidvorm kunnen de vogelpokkengezwollen een wratachtig en/of een onregelmatige woekering hebben of meer ‘bolvormig’ zijn. Deze laatste vorm wordt vaak bij koolmezen gezien.”*

Samenwerking vogelwerkgroep met Golfclub De Tongelreep

Redactie golfclub De Tongelreep

Wij hebben een mooie samenwerking met een vogelwerkgroep uit de regio, VWG De Kempen. Deze club zorgt op verschillende plekken in en rondom Eindhoven voor behoud of uitbreiding van de vogelstand.

Ligging van de golfbaan (ondergrond: [Topotijdreis](#))

Bij ons op de baan zijn ze regelmatig in de weer met de vele nestkasten, we hebben inmiddels een gevarieerd aanbod van vogels. Verder gaan wij in april beginnen met de aanleg van een bloemenakker op een flinke strook links van de fairway van

hole 2. Veel bloemen, insecten en dus ook weer vogels.

VWG-leden aan het werk

De muizenruiters, de piramides van stro en hout die her en der in de baan te vinden zijn, komen ook uit de koker van de vogelwerkgroep. Het zijn een soort hotels waar dieren de winter in doorbrengen, hoe meer diversiteit hoe beter! Wij zijn zeer blij met de samenwerking!

Muizenruiter op Golfclub Tongelreep

Links van hole 2 vlakbij de bunker staat een ruiter omgeven door 3 kleine sparren. In deze sparren werd een wildcamera geplaatst en op beeld is nu te zien dat de ruiter wordt bewoond door een [Steenmarter](#) en een [Egel](#). Mooie plaatjes! ■

Holenduiven in de omgeving van Breda, 21 februari 2021 (Edwin van der Werf)

Nestkastvogels in Robbie's vogelboekenkast

Robbert van Hiele

Afgelopen zaterdag 4 maart had ik me om 9.00 uur aangesloten bij het schoonmaken van nestkasten op Koningshof onder leiding van Jan Wouters. Ook aanwezig waren Cor van Pelt, Rien Kelders en Cees van Rooij. Gewapend met ladders, schroeven, boren, touw, houtjes, extra nestkasten en wat er nog meer in hun rugzakken zat. Aangezien ik sinds heel kort ook toetreden ben tot de app van de VWG, kreeg ik de uitnodiging binnen van Jan. Waarom niet, dacht ik, kleine moeite, ik woon daar om de hoek.

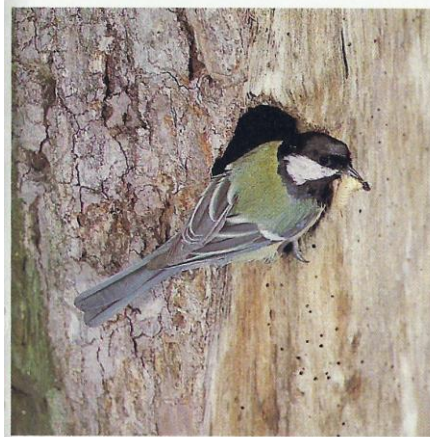
Een keukentrap had ik meegenomen maar die bleek wat aan de korte kant te zijn voor de net iets te hoog hangende nestkastjes. Nuttiger was mijn koffie tijdens de pauze op het bankje. Jan zijn koffieapparaat was net die ochtend ingestort dus ik was het die deze keer een thermoskannetje, suiker en melk bij me had. Supergezellig groepje. Lekker rustig en sociaal nam ieder een deel van de kastjes op zich. En gezamenlijk heel wat jaren vogelkennis. Ik hield mijn oren open. Als jonkie (ahum) van 59 die heel goed alle mogelijke Kempische vogels kan herkennen maar wat minder weet van vogels in de hand en specifieke nestkast-

verhalen kwam er genoeg voorbij. Langzamerhand besloot ik hier wat over te schrijven en het te koppelen aan weer een ander vogelboek uit Robbie's Boekenkast: Thieme's Vogelatlas door Pforr en Limbrunner (oorspronkelijk Duits dus) bewerkt door Dr. IJsseling voor Nederland, uitgebracht in 1981.

Een vogelboek in 2 delen. Na jaren zoeken in kringloopwinkels met deel 2 in mijn hand heb ik sinds kort ook deel 1 in bezit. Bijzonder is dat er vrijwel alleen maar foto's zijn gebruikt, in die tijd nog niet zo gewoon voor een determinatieboek. Een pagina-grote foto aan de linkerkant, wat erg veel ruimte inneemt maar mij erg aanspreekt, en kleine fotootjes van vooral nesten en jonge

vogels aan de rechterkant. En bij elke vogelsoort een beschrijving over hoe en door wie het nest wordt gebouwd, wanneer, van wat en waar. Dat is iets wat je in andere vogelgidsen amper tegenkomt. En daarom zo geschikt om te vergelijken met wat we tegenkwamen tijdens het schoonmaken van de nestkastjes.

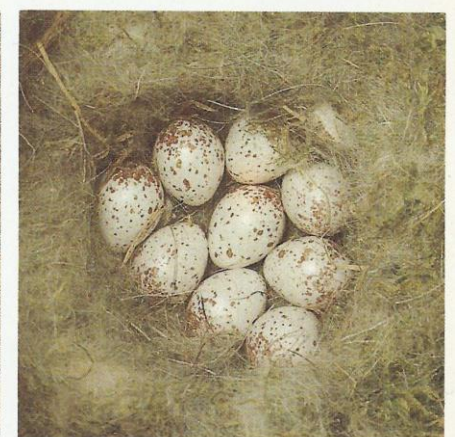
Enkele nestkasten waren gevuld met een mossig-pluizige nestvorm. In eentje zat nog een klein, wittig eitje met kleine bruine stippeltjes. Dit was dus een mezenestje. Zou het een Koolmees- of een Pimpelmees-nestje zijn? Eens kijken wat de vogelatlas ervan zegt en laat zien. Eerst de **Koolmees**, dan de Pimpelmees:

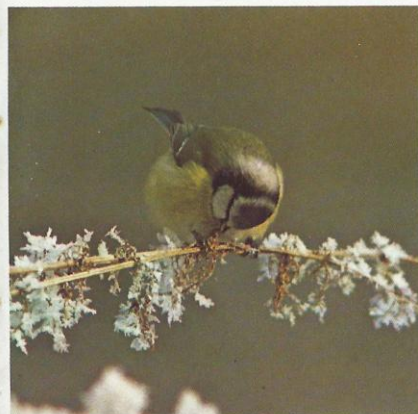
Ad. ♂ voor ingang broedhol, Beieren, 1978 (Li.)

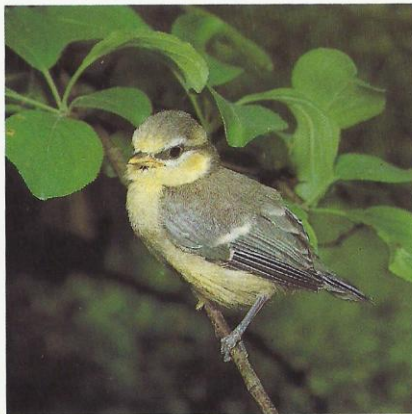
Nestelingen, Beieren, juni 1977 (Pf.)

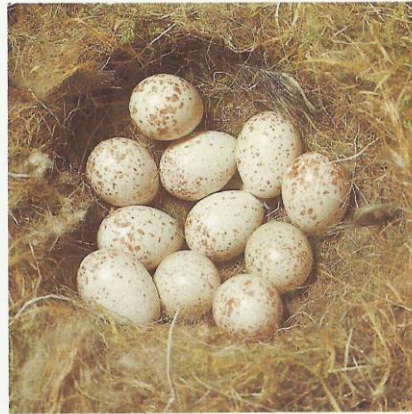
Beieren, mei 1978 (Pf.)

Ad. Beieren, 6.1.1978 (Pf.)

Jeugdige pimpelmees, juni 1979 (Pf.)

Beieren, 6.5.1977 (Li.)

De tekst luidt: "Het nest ligt in hollen, zowel in natuurlijke als in uitgehakte (spechtenhollen) of gemaakte (nestkasten, brievenbussen). Het ♀ kiest de nestplaats en maakt het nest. Het ♂ begeleidt zijn ♀ bij het vergaren van nestmateriaal. Voor de onderlaag wordt mos, plantaardige wol en andere plantendelen (worteltjes) gebruikt. Alleen het ♀ broedt; het ♂ brengt haar voedsel. ♂ en ♀ brengen samen de jongen groot."

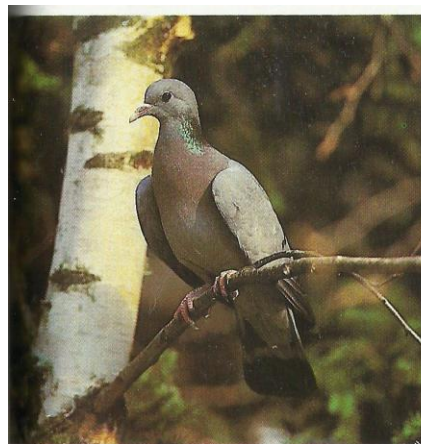
De tekst voor de **Pimpelmees** is vrijwel gelijk maar er is nog een toevoeging. "Voor het nest wordt voornamelijk mos gebruikt. De kuil is bekleed met haar en wol, soms ook met veertjes." En dat komt, geloof ik, overeen met wat Jan en Rien zeiden, of Jan en Cees, dat weet ik niet meer. Die veertjes doen het 'm blinkbaar om het verschil tussen een nest van een Koolmees en een Pimpelmees te kunnen vermoeden. Uit de

foto's van de eitjes valt me niet gelijk veel verschil op, ze zullen wel iets kleiner zijn van de Pimpelmees. Misschien als je heel veel van die eitjes ziet dat je gelijk ziet of het om Koolmees- of Pimpelmees-eitjes gaat. Nog een extraatje is dat er staat: "Nestkasten voor Pimpelmezen moeten een invliegopening hebben met een diameter van 26-28 mm. Voor Koolmees, Roodstaart

en Bonte Vliegenvanger 32 mm, voor een Spreeuw 47 mm. Grappig is dat internet het heeft over 45 mm voor de Spreeuw. Zouden de Nederlandse Spreeuwen net iets kleiner zijn? Sommige soorten worden steeds groter naarmate je noordelijker komt, maar of het ook zo werkt als je van west (Nederland) naar oost (Duitsland) gaat?

Hier en daar hingen ook wat grotere nestkasten. Duidelijk niet voor Koolmezen. Op de bodem zag het er nogal rommelig uit. Een behoorlijke laag prut met enkele takjes. Het gaat om een nest van de **Holenduif**, zo dus:

Dat jong van 5 dagen oud, wat een klein monstertje, kijkend met een mensenoog. Voor een papa- en mama-Holenduif ongetwijfeld een snoezig baby'tje waar ze heel goed voor willen zorgen.

Ad. ♂, Parkopname (Li.)

Juv. in broedhol, Parkopname (Li.)

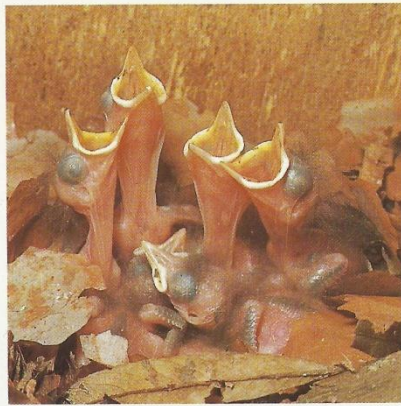

Nesteling 5 dagen oud, Parkopname (Li.)

A.d. Scandinavisch ras, Zweden, 13.5.1974 (Chr.)

Broed in nestkast, Amperau/Beieren, 20.5.1972 (Li.)

Amperau/Beieren, 24.4.1973 (Li.)

291

Een andere opvallende nestbekleding was het gebruik van houtsnippers van de bast van bomen. Jan vond dat altijd vrij opmerkelijk. Het is vrij ongelijk materiaal waar toch een kuil-achtig stukje van gemaakt moet worden waarin eieren stabiel liggen. Onhandig, lijkt me. Het is van **Boomklevers** trouwens en ziet er uit zoals hierboven afgebeeld.

Een andere opvallende bewoner van de nestkastjes is de **Bonte Vliegenvanger**. Nog niet terug uit de tropische wouden van Afrika. Dat wordt half april op zijn vroegst.

♂ van het Middeneuropese ras, Denemarken (Gé.)

♀ bij de broedholte, Noordrijn-Westfalen, mei 1975 (Sieb.)

Baden-Württemberg, 1975 (Schw.)

221

Ze moeten dan concurreren met Koolmezen die een nestkast al vaak bezet hebben. Mochten ze een plekje kunnen vinden, eventueel na woeste gevechten, dan is een kenmerk dat ze er ook strootjes inleggen. Het nest bestaat uit droge grashalmen, verdorde bladeren, worteltjes en repen boomschors en heeft een bekleding van haren en wol. Het ♂ vliegt een aantal nestholten aan, het ♀ maakt daaruit een keuze en bouwt daarin het nest. Het ♂ brengt zijn ♀ wel voer maar lost haar niet af. Beide ouders verzorgen de jongen. Let op de lichtblauwe

eitjes, trouwens. Gave kleur.

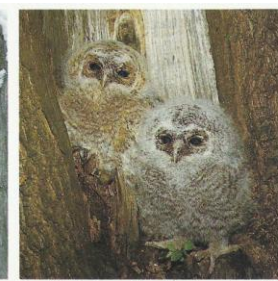
En dan als laatste de enorme nestkasten van de **Bosuil**. Er zijn twee van die nestkasten, geloof ik. Een Bosuil had

al makkelijk op een nest kunnen zitten maar er was niemand thuis. Ook nog geen activiteit te zien. Komt dat nog? Of is er door al het werk aan de N69 en het afromen van het leefgebied iets veranderd? Zijn ze er nog wel? Bij de controle van de nestkasten (iedereen welkom) in de komende maanden wordt het wellicht duidelijk of ze dit jaar nog van de nestkast gebruik gaan maken.

In mijn boek staat dat er geen nestbekleding wordt aangedragen. De eieren liggen op datgene wat voorhanden is. Alleen het ♀ broedt. Het ♂ sleept voedsel aan. Als de jongen wat ouder zijn gaat het ♀ mee op jacht. En zo ziet het er dan uit:

♂, grijze fase, Beieren, december 1974 (Pf.)

Juv., links bruine, rechts grijze fase, mei 1975 (Pf.)

Legsel in nestkast, Beieren, 10.4.1975 (Li.)

En mocht iemand nog een handig, uitschuifbaar, telescoop-laddertje in de aanbieding hebben, ik hou me aanbevolen. Ik wilde er één gaan kopen maar die bleek 335 euro te zijn. Hmmm, voor een paar keer wat nestkasten controleren, ik laat deze ladder nog even aan me voorbijgaan en wacht tot een telescoopladdertje in mijn schoot geworpen wordt. ■

Topografische kaart van Valkenswaard en omgeving rond 1880 (bron: [topotijdreis](https://topotijdreis.nl/))

Henry Seebohm en William Eagle Clarke

Twee Engelse vogelverzamelaars in Oost-Brabant in de tweede helft van de negentiende eeuw

Justin J.F.J. Jansen

Diverse verzamelaars uit Engeland brachten hun vakanties door in Nederland in de negentiende eeuw. Van deze vakanties werden vaak notities gemaakt en veelal kwamen verzamelde vogels en eieren terecht in de grotere Engelse Musea. Op de laatste plek zijn deze nog steeds toegankelijk en vormen een rijke bron over de historie van het Nederlandse landschap.

Twee bekende verzamelaars: Henry Seebohm en William Eagle Clarke bezochten in respectievelijk 1876 en 1879 Nederland en lieten waardevolle documentatie van deze bezoeken achter. In dit artikel wordt gekeken wat de resultaten waren van beide heren.

Bekende verzamelaars in Oost-Brabant waren Edward Clough Newcome (1810-1871), Joseph Baker (1813-1893) (Jansen & Vlek 2010) en William Bridger (1832-1870) (Bridger 1855, Jansen 2012). Deze werden

gevolgd door William Eagle Clark (Clarke 1880) en Henry Seebohm (Seebohm 1876, Milsom 2020). Documentatie van de meeste verzamelde soorten is nu nog steeds te vinden in diverse musea (Jansen 2012, 2013, 2014, Jansen & Vlek 2010). Het verzamelwerk van de in dit artikel besproken heren is van belang omdat hun activiteiten niet beperkt zijn gebleven tot voor Engelse waarnemers bijzondere soorten, maar ook over gewone soorten ging.

De persoon Henry Seebohm

Henry Seebohm werd geboren op 12 juli 1832 in Horton Grange, Bradford, Yorkshire, Engeland. Zijn vader Benjamin Seebohm was een lid van het Evangelisch genootschap en wol handelaar. Op 18 januari 1859 trouwde hij met Maria Healey (1840-1911) en ze kregen samen één zoon (Ted). Al op jonge leeftijd begon hij met eieren verzamelen, en na zijn opleiding kwam hij na enkele baantjes terecht bij een staalfabrikant in Rotherham. In 1861 is hij de financiële man van een staalbedrijf in Bradford. En in 1871 had hij niet minder dan 60 werknemers, hij verhuisde enkele jaren later met het bedrijf naar Sheffield, om daar het bedrijf Seebohm & Dieckstahl Ltd op te zetten. In 1891

verhuisde hij naar Londen om dicht bij het Britse Museum te gaan wonen.

Henry Seebohm (bron: [Wikipedia](#))

Seebohm intensiverde zijn verzamelactiviteiten rond 1870, en maakte de bekende expedities naar de Petchora vallei (Seebohm 1880) en de Yenesei (Seebohm 1882). Ook werden Canada & USA, Noorwegen (1874), Helgoland (1875), Spanje (1881-82), Turkije (1872) en Natal (Seebohm 1887) bezocht. De doelstellingen waren helder voor Seebohm, begrip te krijgen hoe het met Britse trekvogels staat en waar ze overwinteren.

Hierover publiceerde Seebohm vele artikelen en boeken. Ook beschreef hij enige nieuwe soorten voor de wetenschap en werden er enkele soorten naar hem vernoemd.

Seebohm werkte veel samen met de Nederlandse artiest John Gerrard Keulemans. Seebohm was Fellow of the Zoological Society (1873), de Linnaean Society (1879) en van de Royal Geographical Society (1878). Van de laatste organisatie was hij secretaris van 1890-95. Seebohm overleed aan de griep op 26 november 1895 in Londen.

De persoon William Eagle Clarke

William Eagle Clarke werd geboren op 16 maart 1853 in Leeds, Engeland. Zijn vader William Clarke was een jurist in Leeds. Tijdens zijn studie op de Leeds Universiteit werd zijn interesse aangewakkerd voor natuur. Na enige tijd werkzaam geweest te zijn in de civiele techniek werd hij in 1884 conservator aan het Leeds Museum. In 1888 werd hij assistent in het deel voor Natuurlijke Historie van het National Museum, Edinburgh, Schotland. En in 1900 promoveerde hij tot curator in het museum, een positie die hij volhield tot 1921. Hij maakte diverse reizen naar het buitenland o.a. IJsland (1884), Hongarije (1884), Andorra (1889) en Frankrijk (1895).

William Eagle Clarke (bron: [Wikipedia](#))

Ook schreef hij veel over collecties die binnenkwamen in het museum van elders uit de wereld, publicaties vooral in Ibis en The Naturalist. En hij beschreef enige nieuwe soorten voor de wetenschap. Hij pionierde in Europa door trekvogels op te zoeken op Ouessant (Frankrijk) (1898), Fair Isle (1905, 1906, 1907, 1908 en 1912), Eddystone Vuurtoren (voor Rame Head bij Plymouth) (1901), Kentish Knock Lightship (voor de kust van Kent en Essex) (1903), St Kilda (1910), Pentland Skerries (1912) en Flannans (1913) (Kinnaer 1938).

Clarke overleed op 10 mei 1938 in Edinburgh in een bejaardentehuis. Helaas ging veel materiaal verloren gedurende de Tweede Wereldoorlog (Bob McGowan in lit.). Zo is niets van zijn veldnotities meer te vinden in het museum, alleen nog wat correspondentie met J.A. Harvie-Brown.

De verzamelaar Henry Seebohm

“Slechts” tweemaal bezocht Seebohm Nederland, maar alleen gedurende het eerste bezoek werd veel verzameld en gedocumenteerd, vooral rond de plaats waar men het langst verbleef: Valkenswaard. Dit lijkt zelfs de meest complete documentatie van één gebied in Nederland tot die tijd.

Op 4 mei 1876 werd Londen verlaten door Seebohm en zijn reisgezel Charles Bygrave Wharton (ca. 1849->1881), via Harwich werd met de stoomboot naar Rotterdam gevaren. De aankomst in Rotterdam was om 10 uur ‘s morgens en vanuit hier werd de trein genomen naar Leiden. In de middag arriveren beide heren in het Rijksmuseum voor Natuurlijk Historie (nu Naturalis Biodiversity Center) in Leiden, en kregen een rondleiding van Hermann Schlegel (de directeur van de collectie). Op 6 en 7 mei zochten beide heren samen met een lokale verzamelaar (“Seemer”) naar weidevogels rondom Leiden (tabel 1).

Tabel 1. Soorten gezien door Henry Seebohm et al. in de omgeving van Valkenswaard, 10 t/m 29 mei 1876.

Zomertaling <i>Anas querquedula</i>
Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>
Patrijs <i>Perdix perdix</i>
Dodaars <i>Tachybaptus ruficollis</i>
Zomertortel <i>Streptopelia turtur</i>
Koekoek <i>Cuculus canorus</i>
Waterral <i>Rallus aquaticus</i>
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>
Meerkoet <i>Fulica atra</i>
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>
Goudplevier <i>Pluvialis apricaria</i>
Wulp <i>Numenius arquata</i>
Grutto <i>Limosa limosa</i>
Kemphaan <i>Calidris pugnax</i>
Bosruiter <i>Tringa glareola</i>
Tureluur <i>Tringa totanus</i>
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>
Zwarte Stern <i>Chlidonias niger</i>
Visdief <i>Sterna hirundo</i>
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>
Steenuil <i>Athene noctua</i>
Ransuil <i>Asio otus</i>
Hop <i>Upupa epops</i>
Draaihals <i>Jynx torquilla</i>
Groene Specht <i>Picus viridis</i>
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>
Wielewaal <i>Oriolus oriolus</i>
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>
Klapekster <i>Lanius excubitor</i>
Roodkopklauwier <i>Lanius senator</i>
Ekster <i>Pica pica</i>
Gaai <i>Garrulus glandarius</i>
Kauw <i>Corvus monedula</i>
Roek <i>Corvus frugilegus</i>
Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i>
Pimpelmees <i>Cyanistes caeruleus</i>
Koolmees <i>Parus major</i>
Kuifmees <i>Lophophanes cristatus</i>
Zwarte Mees <i>Periparus ater</i>
Matkop <i>Poecile montanus</i>
Kuifleeuwerik <i>Galerida cristata</i>
Boomleeuwerik <i>Lullula arborea</i>
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>
Oeverzwaluw <i>Riparia riparia</i>
Boerenzwaluw <i>Hirundo rustica</i>
Huiszwaluw <i>Delichon urbicum</i>

Staartmees <i>Aegithalos caudatus</i>
Fluiter <i>Phylloscopus sibilatrix</i>
Tjiftjaf <i>Phylloscopus collybita</i>
Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i>
Braamsluiper <i>Sylvia curruca</i>
Grasmus <i>Sylvia communis</i>
Tuinfluiter <i>Sylvia borin</i>
Sprinkhaanzanger <i>Locustella naevia</i>
Snor <i>Locustella luscinioides</i>
Spotvogel <i>Hippolais icterina</i>
Kleine Karekiet <i>Acrocephalus scirpaceus</i>
Rietzanger <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>
Grote Karekiet <i>Acrocephalus arundinaceus</i>
Boomkruiper <i>Certhia brachydactyla</i>
Winterkoning <i>Troglodytes troglodytes</i>
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>
Merel <i>Turdus merula</i>
Kramsvogel <i>Turdus pilaris</i>
Grauwe Vliegenvanger <i>Muscicapa striata</i>
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>
Nachtegaal <i>Luscinia megarhynchos</i>
Blauwborst <i>Luscinia svecica</i>
Zwarte Roodstaart <i>Phoenicurus ochrurus</i>
Gekraagde Roodstaart <i>Phoenicurus phoenicurus</i>
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>
Roodborsttapuit <i>Saxicola rubicola</i>
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>
Bonte Vliegenvanger <i>Ficedula hypoleuca</i>
Heggenmus <i>Prunella modularis</i>
Huisemus <i>Passer domesticus</i>
Ringmus <i>Passer montanus</i>
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>
Witte Kwikstaart <i>Motacilla alba</i>
Duinpieper <i>Anthus campestris</i>
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>
Vink <i>Fringilla coelebs</i>
Goudvink <i>Pyrrhula pyrrhula</i>
Groenling <i>Chloris chloris</i>
Kneu <i>Linaria cannabina</i>
Geelgors <i>Emberiza citrinella</i>
Ortolaan <i>Emberiza hortulana</i>
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>

Ook werden veel gewone soorten als Nachtegaal, Gekraagde Roodstaart en Tjiftjaf gehoord en gezien. In de middag van 7 mei vertrokken beide heren naar Amsterdam alwaar Henri Mathieu Labouchere (1807-

1869) zich bij het gezelschap voegde. Op 8 mei werd het Naardermeer bezocht, en op 9 mei werd, na een nacht in Utrecht doorgebracht te hebben, doorgereisd naar Valkenswaard. Tussen 10 en 26 mei werden 90 soorten vastgesteld door het gezelschap (tabel 1). Op 13 mei kwam Labouchere naar Valkenswaard om de heren aldaar te vergezellen. Seebohm ging tussentijd op 18 tot 20 mei nog naar Düsseldorf (Duitsland) voor een bezoek, terwijl Wharton en Labouchere te Valkenswaard bleven.

Niet van alle waargenomen soorten werden eieren verzameld (tabel 2). Veel eieren werden aangedragen door lokale schooljongens, o.a. ook een legsel van Kleinst Waterhoen op 28 mei 1876 dat het jaar ervoor hier verzameld was (Jansen 2013).

Op 26 en 27 mei 1880 bezocht Seebohm opnieuw Valkenswaard en zocht direct contact met Adriaan Mollen. In de twee dagen dat ze in Valkenswaard waren namen ze Wielewaal waar en verzamelden of kregen ze vers verzamelde eieren van Grutto, Tureluur, Zwarte Stern, Spotvogel, Zomertortel en enkele andere algemenere soorten. Het meest bijzondere was dat van een Koekoek die uit een nest kwam waarin nog vier eieren van Gekraagde Roodstaart zaten (Tim Milsom in lit.).

Tabel 2. Legsels verzameld door Henry Seebohm in de omgeving van Valkenswaard, 10 t/m 29 mei 1876.

Soort	Datum	Eieren	Notities	Literatuur (referentie)
Zomertaling <i>Anas querquedula</i>	21 mei 1876	6	11 eieren in Seebohm 1876, Seebohm's reg.no. 30	Oates 1902: 176, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	8	Seebohm's reg.no. 28	Seebohm Ms 1876
Wintertaling <i>Anas crecca</i>	15 mei 1876	6	8 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.1.6051-6, Seebohm's reg.no. 32	Oates 1902: 170, Seebohm Ms 1876
Dodaars <i>Tachybaptus ruficollis</i>	28 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.1.1130-2, Seebohm's reg.no. 27	Oates 1901: 133, Seebohm Ms 1876
Zomertortel <i>Streptopelia turtur</i>	12 mei 1876	2	reg.no. BMNH 1901.1.1.773-4, Seebohm's reg.no. 55	Oates 1901: 94, Seebohm Ms 1876
	24 mei 1876	2	reg.no. BMNH 1901.1.1.775-6, Seebohm's reg.no. 63	Oates 1901: 94, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 64	Seebohm Ms 1876
Waterral <i>Rallus aquaticus</i>	29 mei 1876	8	reg.no. BMNH 1901.1.1.824-31, Seebohm's reg.no. 41	Oates 1901: 111, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.1.844-7, Seebohm's reg.no. 45	Oates 1901: 111, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 42	Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 43	Seebohm Ms 1876
	12 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 44	Seebohm Ms 1876
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	25 mei 1876	1	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, 7 eieren in Seebohm, reg.no. BMNH 1901.1.1.927, Seebohm's reg.no. 213	Oates 1901: 117, Seebohm Ms 1876
	19 mei 1876	10	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse. Date corrected at the egg card, 13 eggs in Seebohm, reg.no. BMNH 1901.1.1.948-57, Seebohm's reg.no. 48	Oates 1901: 117, Seebohm Ms 1876
	24 mei 1876	3	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, 4 eieren in Seebohm, reg.no. BMNH 1901.1.1.924-6, Seebohm's reg.no. 50	Oates 1901: 117, Seebohm Ms 1876
	19 mei 1876	4	1 ei (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, reg.no. BMNH 1901.1.1.911-4	Oates 1901: 117
	14 mei 1876	5	1 ei (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, reg.no. BMNH 1901.1.1.928-33	Oates 1901: 117
	19 mei 1876	6	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse	Oates 1901: 117
	21 mei 1876	7	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, reg.no. BMNH 1901.1.1.904-10	Oates 1901: 117
	21 mei 1876	8	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, reg.no. BMNH 1901.1.1.916-23	Oates 1901: 117
	14 mei 1876	1	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, reg.no. BMNH 1901.1.1.938	Oates 1901: 117
	19 mei 1876	9	Eieren (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, reg.no. BMNH 1901.1.1.939-47	Oates 1901: 117
	19 mei 1876	1	reg.no. BMNH 1901.1.1.915	Oates 1901: 117
	12 mei 1876	29	Seebohm's reg.no. 46	Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	29	Seebohm's reg.no. 49	Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	27	Seebohm's reg.no. 51	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 214	Seebohm Ms 1876
12 mei 1876	4		Oates 1901: 117	
Kleinst Waterhoen <i>Porzana pusilla</i>	3 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.1.958-960, Seebohm's reg.no. 72	Oates 1901: 118, Seebohm Ms 1876
	mei 1875		Entry Book NHM page 55, reg.no. BMNH 1901.1.1.961-868	
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	23 mei 1876	5	5 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.1.1021-5, Seebohm's reg.no. 25	Oates 1901: 124, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	5	5 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.1.1026-30, Seebohm's reg.no. 26	Oates 1901: 124, Seebohm Ms 1876
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	22 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 24	Seebohm Ms 1876
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	7 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.1.3961-4, Seebohm's reg.no. 2	Oates 1902: 16, Seebohm Ms 1876
Wulp <i>Numenius arquata</i>	20 mei 1876	3	4 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.1.4404-6, Seebohm's reg.no. 4	Oates 1902: 37, Seebohm Ms 1876
	16 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.1.9400-3, Seebohm's reg.no. 8	Oates 1902: 37, Seebohm Ms 1876
	24 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 6	Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 7	Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	1	Seebohm's reg.no. 9	Seebohm Ms 1876
Grutto <i>Limosa limosa</i>	7 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.1.4520-23, Seebohm's reg.no. 1	Oates 1902: 40, Seebohm Ms 1876
	7 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 3	Seebohm Ms 1876
Kemphaan <i>Calidris pugnax</i>	21 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.1.4778-81, Seebohm's reg.no. 14	Oates 1902: 50, Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.1.14782-5, Seebohm's reg.no. 18	Oates 1902: 50, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	1	Seebohm's reg.no. 15	Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 19	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 20	Seebohm Ms 1876

Bosruiter <i>Tringa glareola</i>	14 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 12	Oates 1902: 49, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 13	Oates 1902: 49, Seebohm Ms 1876
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	23 mei 1876	4	Afgebeeld in Seebohm British Birds, reg.no. BMNH 1901.1.1.4588-91, Seebohm's reg.no. 16	Oates 1902: 43, Seebohm Ms 1876
	24 mei 1876	2	reg.no. BMNH 1901.1.1.4597-8, Seebohm's reg.no. 17	Oates 1902: 43, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	1	2 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.1.4599, Seebohm's reg.no. 21	Oates 1902: 43, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	1	3 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.1.4593, Seebohm's reg.no. 23	Oates 1902: 43, Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 10	Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 22	Seebohm Ms 1876
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	29 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.1.5072-5, Seebohm's reg.no. 215	Oates 1902: 62, Seebohm Ms 1876
Visdief <i>Sterna hirundo</i>	26 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 29	Seebohm Ms 1876
Zwarte Stern <i>Chlidonias niger</i>	26 mei 1876	14	reg.no. BMNH 1901.1.1.2328-2341	Oates 1901: 176
	21 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 74	Seebohm Ms 1876
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	25 mei 1876	1	Seebohm's reg.no. 216	Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 217	Seebohm Ms 1876
Grauwe Kiekendief <i>Circus pygargus</i>	25 mei 1876	3	1 ei (waarschijnlijk) gestolen door Shorthouse, 3 eieren in Seebohm, reg.no. BMNH 1901.1.1.1.6839-41, Seebohm's reg.no. 11	Oates 1902: 238, Seebohm Ms 1876
	mei 1875	2	reg.no. BMNH 1901.1.1.1.6865-6	Oates 1902: 238
Hop <i>Upupa epops</i>	23 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.1.8329-33, Seebohm's reg.no. 73	Oates & Reid 1903: 47, Seebohm Ms 1876
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	27 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 5	Oates 1902: 310, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 65	Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 75	Seebohm Ms 1876
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>	19 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 66	Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 67	Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 76	Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	4		Oates 1902: 301
Wielewaal <i>Oriolus oriolus</i>	29 mei 1876	4	5 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.7626-9, Seebohm's reg.no. 58	Ogilvie-Grant 1912: 428, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.7622-5, Seebohm's reg.no. 59	Ogilvie-Grant 1912: 428, Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.7618-21, Seebohm's reg.no. 60	Ogilvie-Grant 1912: 428, Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.7614-7, Seebohm's reg.no. 61	Ogilvie-Grant 1912: 428, Seebohm Ms 1876
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	28 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.2559-62, Seebohm's reg.no. 168	Oates & Reid 1905: 284, Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2.2553-5, Seebohm's reg.no. 170	Oates & Reid 1905: 284, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.3563-67, Seebohm's reg.no. 172	Oates & Reid 1905: 284, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2.35508, Seebohm's reg.no. 173	Oates & Reid 1905: 284, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 167	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 169	Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 171	Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 174	Seebohm Ms 1876
Klapekster <i>Lanius excubitor</i>	21 mei 1876	2	5 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.3254-5, Seebohm's reg.no. 83	Oates & Reid 1905: 275, Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	3	2 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.3251-3, Seebohm's reg.no. 84	Oates & Reid 1905: 275, Seebohm Ms 1876
Roodkopklauwier <i>Lanius senator</i>	27 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.3425-30, Seebohm's reg.no. 161	Oates & Reid 1905: 280, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	1	5 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.3431, Seebohm's reg.no. 162	Oates & Reid 1905: 280, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.3432-6, Seebohm's reg.no. 163	Oates & Reid 1905: 280, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.3417-20, Seebohm's reg.no. 164	Oates & Reid 1905: 280
	29 mei 1876	4	?? eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.3421-4, Seebohm's reg.no. 166	Oates & Reid 1905: 280, Seebohm Ms 1876
	20 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 160	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 165	Seebohm Ms 1876
Ekster <i>Pica pica</i>	20 mei 1876	5	6 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.8098-8402, Seebohm's reg.no. 54	Ogilvie-Grant 1912: 477, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.8094-7, Seebohm's reg.no. 57	Ogilvie-Grant 1912: 477, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 62	Seebohm Ms 1876
Gaai <i>Garrulus glandarius</i>	10 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.8250-5, Seebohm's reg.no. 52	Ogilvie-Grant 1912: 489, Seebohm Ms 1876
	19 mei 1876	5	6 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.8256-60, Seebohm's reg.no. 53	Ogilvie-Grant 1912: 489, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.8261-6	Ogilvie-Grant 1912: 489

	23 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 56	Seebohm Ms 1876
Roek <i>Corvus frugilegus</i>	21 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2.7682-4	Acquisition Book page 133
Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i>	21 mei 1876	4	3 eieren in 2014, reg.no. BMNH 1901.1.2.7999-8002, Seebohm's reg.no. 36	Ogilvie-Grant 1912: 468, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.8003-6, Seebohm's reg.no. 37	Ogilvie-Grant 1912: 468, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.7987-92	Ogilvie-Grant 1912: 468
	21 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.7993-5	Ogilvie-Grant 1912: 468
	21 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.2.7396-8	Ogilvie-Grant 1912: 468
	28 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 31	Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 33	Ogilvie-Grant 1912: 468, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 34	Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 35	Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	12	Seebohm's reg.no. 38	Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 39	Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 40	Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 47	Seebohm Ms 1876
Mees <i>Parus ssp</i>	15 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 137	Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 159	Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 196	Seebohm Ms 1876
Koolmees <i>Parus major</i>	23 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.4002-6, Seebohm's reg.no. 133	Oates & Reid 1905: 308, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.3997-4001, Seebohm's reg.no. 135	Oates & Reid 1905: 308, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 134	Seebohm Ms 1876
	26 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 202	Seebohm Ms 1876
Kuifmees <i>Lophophanes cristatus</i>	23 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.3788-91	In Acquisition book page 119
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	28 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.5453-6, Seebohm's reg.no. 132	Ogilvie-Grant 1912: 126, Seebohm Ms 1876
Staartmees <i>Aegithalos caudatus</i>	28 mei 1876	8	reg.no. BMNH 1901.1.2.4117-24, Seebohm's reg.no. 192	Oates & Reid 1905: 314, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 158	Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 193	Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 194	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 195	Seebohm Ms 1876
Tjiftjaf <i>Phylloscopus collybita</i>	29 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2.2521-3, Seebohm's reg.no. 141	Oates & Reid 1905: 223, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 140	Seebohm Ms 1876
Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i>	23 mei 1876	8	reg.no. BMNH 1901.1.2.2299-306, Seebohm's reg.no. 111	Oates & Reid 1905: 221, Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	8	reg.no. BMNH 1901.1.2.2307-14, Seebohm's reg.no. 136	Seebohm Ms 1876
	16 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.2321-6, Seebohm's reg.no. 138	Oates & Reid 1905: 221, Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.2315-20, Seebohm's reg.no. 210	Oates & Reid 1905: 221, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	5	6 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.2327-31, Seebohm's reg.no. 211	Oates & Reid 1905: 221, Seebohm Ms 1876
Braamsluiper <i>Sylvia curruca</i>	23 mei 1876	5	In het acquisitie boek geetiketeerd als Orpheusgrasmus, reg.no. BMNH 1901.1.2.1946-50, Seebohm's reg.no. 99	Oates & Reid 1905: 214, Seebohm Ms 1876
Grasmus <i>Sylvia communis</i>	28 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.1796-800, Seebohm's reg.no. 205	Oates & Reid 1905: 210, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2.1793-5, Seebohm's reg.no. 206	Oates & Reid 1905: 210, Seebohm Ms 1876
Tuinfluiter <i>Sylvia borin</i>	25 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.1855-9, Seebohm's reg.no. 148	Oates & Reid 1905: 211, Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.1872-6, Seebohm's reg.no. 149	Oates & Reid 1905: 211, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.1860-4, Seebohm's reg.no. 188	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	7	reg.no. BMNH 1901.1.2.1865-71	Oates & Reid 1905: 211
	24 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 143	Oates & Reid 1905: 211, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 144	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	6	Seebohm's reg.no. 145	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	6	Seebohm's reg.no. 146	Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 147	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	6	Seebohm's reg.no. 150	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 189	Seebohm Ms 1876
Sprinkhaanzanger <i>Locustella naevia</i>	25 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.1267-71	Oates & Reid 1905: 180

Spotvogel <i>Hippolais icterina</i>	28 mei 1876 28 mei 1876	4 14	reg.no. BMNH 1901.1.2.1560-63, Seebohm's reg.no. 197 Seebohm's reg.no. 198	Oates & Reid 1905: 204, Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876
Rietzanger <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	15 mei 1876 14 mei 1876 16 mei 1876 21 mei 1876 20 mei 1876 16 mei 1876 28 mei 1876 21 mei 1876	5 5 5 6 6 5 4 4	6 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.1312-6, Seebohm's reg.no. 184 reg.no. BMNH 1901.1.2.1307-11 Seebohm's reg.no. 182 Seebohm's reg.no. 183 Seebohm's reg.no. 185 Seebohm's reg.no. 186 Seebohm's reg.no. 200 Seebohm's reg.no. 207	Oates & Reid 1905: 181, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 181 Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876
Winterkoning <i>Troglodytes troglodytes</i>	19 mei 1876	7	reg.no. BMNH 1901.1.1.9611-7, Seebohm's reg.no. 139	Oates & Reid 1905: 75, Seebohm Ms 1876
Merel <i>Turdus merula</i>	14 mei 1876 28 mei 1876 23 mei 1876	3 5 4	reg.no. BMNH 1901.1.1.9804-6, Seebohm's reg.no. 69 reg.no. BMNH 1901.1.1.9798-9803, Seebohm's reg.no. 70 reg.no. BMNH 1901.1.1.9795-8, Seebohm's reg.no. 71	Oates & Reid 1905: 94, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 94, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 94, Seebohm Ms 1876
Zanglijster <i>Turdus philomelos</i>	16 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 68	Oates & Reid 1905: 129, Seebohm Ms 1876
Grauwe Vliegenvanger <i>Muscicapa striata</i>	25 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.1.9204-8, Seebohm's reg.no. 187	Oates & Reid 1903: 253, Seebohm Ms 1876
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	20 mei 1876 27 mei 1876	5 7	reg.no. BMNH 1901.1.2.740-4, Seebohm's reg.no. 175 reg.no. BMNH 1901.1.2.733-9, Seebohm's reg.no. 176	Oates & Reid 1905: 147, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 148, Seebohm Ms 1876
Nachtegaal <i>Luscinia megarhynchos</i>	21 mei 1876 21 mei 1876 21 mei 1876 21 mei 1876 29 mei 1876 14 mei 1876 16 mei 1876 23 mei 1876 25 mei 1876 16 mei 1876	5 5 5 6 5 5 5 4 4 5	reg.no. BMNH 1901.1.2.646-50, Seebohm's reg.no. 100 reg.no. BMNH 1901.1.2.651-6, Seebohm's reg.no. 101 reg.no. BMNH 1901.1.2.620-4, Seebohm's reg.no. 102 5 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.640-5, Seebohm's reg.no. 103 reg.no. BMNH 1901.1.2.625-9, Seebohm's reg.no. 108 reg.no. BMNH 1901.1.2.635-9, Seebohm's reg.no. 96 reg.no. BMNH 1901.1.2.635-9, Seebohm's reg.no. 98 Seebohm's reg.no. 104 Seebohm's reg.no. 106 Seebohm's reg.no. 110	Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 145, Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876 Seebohm Ms 1876
Blauwborst <i>Luscinia svecica</i>	21 mei 1876 25 mei 1876 27 mei 1876 28 mei 1876 29 mei 1876 28 mei 1876 28 mei 1876 29 mei 1876 10 mei 1876	5 5 4 3 5 5 3 5 5	reg.no. BMNH 1901.1.2.601-5, Seebohm's reg.no. 78 reg.no. BMNH 1901.1.2.586-90, Seebohm's reg.no. 79 reg.no. BMNH 1901.1.2.611-4, Seebohm's reg.no. 80 reg.no. BMNH 1901.1.2.583-5, Seebohm's reg.no. 81 4 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.615-9, Seebohm's reg.no. 82 In het acquisitie boek de datum is genoteerd als 18-5-1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.606-10 reg.no. BMNH 1901.1.2.580-2 reg.no. BMNH 1901.1.2.596-600	Oates & Reid 1905: 144, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 144, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 144, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 144, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 144, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 144 Oates & Reid 1905: 144 Oates & Reid 1905: 144 Oates & Reid 1905: 144
Gekraagde Roodstaart <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	24 mei 1876 21 mei 1876 28 mei 1876	3 6 1+4	reg.no. BMNH 1901.1.2.457-461, Seebohm's reg.no. 204 reg.no. BMNH 1901.1.481-6, Seebohm's reg.no. 97 Met een Koekoeksei, reg.no. BMNH 1901.1.1.8561-5, Seebohm's reg.no. 126	Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 139, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1903: 107, Seebohm Ms 1876
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	29 mei 1876 27 mei 1876	4 4	reg.no. BMNH 1901.1.2.860-3, Seebohm's reg.no. 199 reg.no. BMNH 1901.1.2.856-9	Seebohm Ms 1876 Acquisition Books page 108
Roodborsttapuit <i>Saxicola rubicola</i>	27 mei 1876 29 mei 1876	4 4		Oates & Reid 1905: 160 Oates & Reid 1905: 160
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	25 mei 1876 21 mei 1876 21 mei 1876 21 mei 1876 21 mei 1876 15 mei 1876	6 5 5 6 5 5	reg.no. BMNH 1901.1.2.989-994, Seebohm's reg.no. 119 6 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.978-82, Seebohm's reg.no. 120 reg.no. BMNH 1901.1.2.973-7, Seebohm's reg.no. 121 reg.no. BMNH 1901.1.2.983-8, Seebohm's reg.no. 122 reg.no. BMNH 1901.1.2.968-972, Seebohm's reg.no. 123 reg.no. BMNH 1901.1.2.963-7, Seebohm's reg.no. 125	Oates & Reid 1905: 166, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 166, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 166, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 166, Seebohm Ms 1876 Oates & Reid 1905: 166 Oates & Reid 1905: 166, Seebohm Ms 1876

	28 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.995-1000, Seebohm's reg.no. 77	Oates & Reid 1905: 166, Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	6	Seebohm's reg.no. 124	Seebohm Ms 1876
Heggenmus <i>Prunella modularis</i>	24 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.385-9, Seebohm's reg.no. 190	Oates & Reid 1905: 133, Seebohm Ms 1876
Ringmus <i>Passer montanus</i>	12 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.6248-52, Seebohm's reg.no. 128	Ogilvie-Grant 1912: 200, Seebohm Ms 1876
	24 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.6243-7, Seebohm's reg.no. 129	Ogilvie-Grant 1912: 201, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.6233-7, Seebohm's reg.no. 131	Ogilvie-Grant 1912: 201, Seebohm Ms 1876
	12 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.6238-42, Seebohm's reg.no. 142	Ogilvie-Grant 1912: 201, Seebohm Ms 1876
	26 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.6253-7	Ogilvie-Grant 1912: 201
	14 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 127	Seebohm Ms 1876
	24 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 130	Seebohm Ms 1876
Huisvlieg <i>Passer domesticus</i>	25 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 203	Seebohm Ms 1876
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	29 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 208	Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	1	Seebohm's reg.no. 209	Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	1+3	Met Koekoeksei, reg.no. BMNH 1901.1.1.8438-41, Seebohm's reg.no. 201	Seebohm Ms 1876
Witte Kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	28 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.4617-20, Seebohm's reg.no. 152	Ogilvie-Grant 1912: 76, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.4576-81, Seebohm's reg.no. 153	Ogilvie-Grant 1912: 76, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.4621-4, Seebohm's reg.no. 154	Ogilvie-Grant 1912: 76, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.4611-6, Seebohm's reg.no. 155	Ogilvie-Grant 1912: 76, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.4625-30, Seebohm's reg.no. 156	Ogilvie-Grant 1912: 76, Seebohm Ms 1876
	20 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 151	Seebohm Ms 1876
	27 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 157	Seebohm Ms 1876
Duinpieper <i>Anthus campestris</i>	29 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.4900-3	Ogilvie-Grant 1912: 96
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>	14 mei 1876	4	5 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.4821-5, Seebohm's reg.no. 85	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	15 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.4831-6, Seebohm's reg.no. 86	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.4826-30, Seebohm's reg.no. 87	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	19 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.4837-41, Seebohm's reg.no. 88	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.4846-50, Seebohm's reg.no. 89	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	2	reg.no. BMNH 1901.1.2.4851-2, Seebohm's reg.no. 90	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.4842-5, Seebohm's reg.no. 91	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.4812-20, Seebohm's reg.no. 93	Ogilvie-Grant 1912: 91, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	5	Seebohm's reg.no. 92	Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 94	Seebohm Ms 1876
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>	28 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 95	Seebohm Ms 1876
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	26 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2.5055-8	Ogilvie-Grant 1912: 100
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	16 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2.5807-9	Ogilvie-Grant 1912: 173
Geelgors <i>Emberiza citrinella</i>	14 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 105	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 107	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	16 mei 1876	3	4 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 112	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 113	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	29 mei 1876	3	reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 114	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	25 mei 1876	4	reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 115	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	16 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 116	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2., Seebohm's reg.no. 118	Ogilvie-Grant 1912: 239, Seebohm Ms 1876
	28 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 109	Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	2	Seebohm's reg.no. 117	Seebohm Ms 1876
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	21 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.6558-62, Seebohm's reg.no. 177	Ogilvie-Grant 1912: 231, Seebohm Ms 1876
	21 mei 1876	5	6 eieren in Seebohm 1876, reg.no. BMNH 1901.1.2.6606-11, Seebohm's reg.no. 178	Ogilvie-Grant 1912: 231, Seebohm Ms 1876
	16 mei 1876	6	reg.no. BMNH 1901.1.2.6600-5, Seebohm's reg.no. 180	Ogilvie-Grant 1912: 231, Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	5	reg.no. BMNH 1901.1.2.6558-62, Seebohm's reg.no. 181	Seebohm Ms 1876
	14 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 179	Seebohm Ms 1876
Onbekend	16 mei 1876	4	Seebohm's reg.no. 191	Seebohm Ms 1876
	23 mei 1876	3	Seebohm's reg.no. 212	Seebohm Ms 1876

De verzamelaar William Eagle Clarke

William Eagle Clarke verliet Leeds in de ochtend van 5 mei 1879 en reisde via Londen, Queensborough, Flushing naar Middelburg. Via Middelburg, Breda, Boxtel, Eindhoven arriveerde hij rond de middag van 6 mei in Valkenswaard. Uit zijn beschrijving van Valkenswaard uit die tijd blijkt dat het grote open vlaktes waren met heide (en pijpenstrootje) met veel vennen.

Topografische kaart van Valkenswaard en omgeving rond 1930 (bron: [topotijdreis](#)). Er zijn oudere topografische kaarten beschikbaar, maar dit is de eerste in kleurendruk waardoor heidevelden en beekdalen veel beter zichtbaar zijn.

Als omgevingspecifiek werd het riviertje de Tongelreep apart benoemd als bepalend. Deze had brede en smalle stukken met veel waterplanten en elzen en wilgen. Ook de andere rivieren De Dommel en Kierschop (Keersop) waren bepalend. Diverse dennen-aanplanten en wilgehakhout waren te vinden, en op de grote vlaktes af-en-toe een

dennenboom. Hij vond tijdens zijn verblijf 88 soorten vogels rond Valkenswaard (tabel 3).

Tabel 3. Opmerkingen over vogels in de omgeving van Valkenswaard door William Eagle Clark, mei 1879.

Soort	Status
Zomertaling <i>Anas querquedula</i> Slobeend <i>Anas clypeata</i> Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i> Pijlstaart <i>Anas acuta</i>	Een nest met 10 eieren Op de Tongelreep gezien Algemeen Enkele paartjes, een nest gevonden
Wintertaling <i>Anas crecca</i> Patrijs <i>Perdix perdix</i> Zomertortel <i>Streptopelia turtur</i> Waterral <i>Rallus aquaticus</i>	Algemeen Vaak gezien Minder algemeen dan Porseleinhoen
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	Algemeen langs de Tongelreep, diverse nesten (1 met 13 eieren)
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i> Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	Algemeen maar broedt hier niet
Goudplevier <i>Pluvialis apricaria</i>	Paartje in broedkleed werd tweemaal gezien
Kievit <i>Vanellus vanellus</i> Wulp <i>Numenius arquata</i> Grutto <i>Limosa limosa</i>	Erg algemeen Een nest gevonden, enkele andere vogels
Kemphaan <i>Calidris pugnax</i> Bosruiter <i>Tringa glareola</i>	Enkele vogels gezien Minder dan 6 paar gezien, veel baltsend en twee nesten verzameld
Tureluur <i>Tringa totanus</i> Bokje <i>Lymnocyptes minimus</i> Watersnip <i>Gallinago gallinago</i> Kokmeeuw <i>Chroicocephalus ridibundus</i> Zwarte Stern <i>Chlidonias niger</i>	Minder algemeen Twee vogels op 9 mei Twee gezien Enkele gezien
Blauwe Kiekendief <i>Circus cyaneus</i>	Diverse paartjes maar nog geen eieren, vooral boven de Tongelreep
Kerkuil <i>Tyto alba</i>	Twee paren dagelijks waargenomen Eén waargenomen in een denneboom
Steenuil <i>Athene noctua</i>	Drie nesten werden verzameld
Hop <i>Upupa epops</i> Draaihals <i>Jynx torquilla</i>	Eén nest gevonden Op 13 mei zingend

Groene Specht <i>Picus viridis</i> Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	Een nest gevonden Broedt in de diverse aanplanten
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>	Alleen op 11 mei waargenomen
Wielewaa <i>Oriolus oriolus</i> Gauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i> Klapekster <i>Lanius excubitor</i>	Diverse malen waargenomen Diverse malen waargenomen Diverse nesten, gemiddeld zeven eieren
Roodkopklauwier <i>Lanius senator</i> Ekster <i>Pica pica</i> Gaai <i>Garrulus glandarius</i> Kauw <i>Corvus monedula</i> Roek <i>Corvus frugilegus</i> Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i> Pimpelmees <i>Cyanistes caeruleus</i>	Alleen op 17 mei gezien Erg algemeen Erg algemeen Erg algemeen
Koolmees <i>Parus major</i> Kuifmees <i>Lophophanes cristatus</i> Zwarte Mees <i>Periparus ater</i> Matkop <i>Poecile palustris</i> Boomleeuwerik <i>Lullula arborea</i> Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i> Staartmees <i>Aegithalos caudatus</i>	Twee nesten gevonden Algemeen Van witkoppige vogels werden nesten gevonden
Tijftaf <i>Phylloscopus collybita</i> Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i> Braamsluiper <i>Sylvia curruca</i> Grasmus <i>Sylvia communis</i> Tuinfluiter <i>Sylvia borin</i> Zwartkop <i>Sylvia atricapilla</i> Sprinkhaanzanger <i>Locustella naevia</i> Kleine Karekiet <i>Acrocephalus scirpaceus</i> Rietzanger <i>Acrocephalus schoenobaenus</i> Grote Karekiet <i>Acrocephalus arundinaceus</i> Boomkruiper <i>Certhia brachydactyla</i> Winterkoning <i>Troglodytes troglodytes</i> Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i> Beflijster <i>Turdus torquatus</i> Merel <i>Turdus merula</i> Zanglijster <i>Turdus philomelos</i>	Algemeen, twee nesten gevonden Een nest gevonden Algemeen langs de Tongelreep
Grote Lijster <i>Turdus viscivorus</i> Gauwe Vliegenvanger <i>Muscicapa striata</i> Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	Op 11 mei gezien Niet algemeen Alleen een legsel in de collectie Mollen gezien Een nest gevonden Nest gezien gevonden door lokale jongens

Nachtegaal <i>Luscinia megarhynchos</i>	Algemeenste zanger
Blauwborst <i>Luscinia svecica</i>	Diverse nesten gevonden
Zwarte Roodstaart <i>Phoenicurus ochrurus</i>	Eén nest gevonden
Gekraagde Roodstaart <i>Phoenicurus phoenicurus</i>	
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	
Roodborsttapuit <i>Saxicola rubicola</i>	
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	Algemeen, diverse nesten gevonden
Bonte Vliegenvanger <i>Ficedula hypoleuca</i>	Op 14 mei bij Waalre diverse vogels
Heggenmus <i>Prunella modularis</i>	Eén nest gevonden
Huismus <i>Passer domesticus</i>	
Ringmus <i>Passer montanus</i>	
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	Twee nesten gevonden, 1 extra met ei van Koekoek
Witte Kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	Drie nesten verzameld
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>	
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	
Goudvink <i>Pyrrhula pyrrhula</i>	
Groenling <i>Chloris chloris</i>	
Kneu <i>Linaria cannabina</i>	
Putter <i>Carduelis carduelis</i>	Nest gevonden met eieren
Geelgors <i>Emberiza citrinella</i>	
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	Algemeenste vogel

Bezoekjes aan Adriaan Mollen

Op 26 mei 1876 interviewde Seebohm en zijn reisgezellen de hoofdvalkenier Adriaan Mollen over vogels rondom Valkenswaard.

Als zeldzame doortrekkers werden genoteerd (in willekeurige volgorde) Steenarend, Zeearend, Visarend, Buizerd, Ruigpootbuizerd, Wespendif, Rode Wouw, Giervalk, Slechtvalk, Smelleken, Havik, Sperwer, Velduil, Roek (voormalig broedvogel), Kruisbek, Sijs, Barmsijs ssp, Zwartkop, Fazant (zeer zelden), Kraanvogel, Blauwe reiger (voormalig broedvogel),

Houtsnip, Poelsnip, Oeverloper (misschien broedvogel), Kwartelkoning, Grauwe Gans, Rietgans ssp., Kolgans, Brilduiker.

Als wintergast werden genoteerd (in willekeurige volgorde): Bonte Kraai, Sneeuwgorst, Koperwiek, Kramsvogel, Goudhaan, Vuurgoudhaan, Pestvogel, Slobeend en Smient.

Als broedvogel werd opgemerkt (in willekeurige volgorde): Steenuil (broedde in konijnenholen), Kerkuil, Grote Bonte Specht, Kleine Bonte Specht, IJsvogel, Raaf, Notenkraker (broedde af en toe hier), Putter, Nachtzwaluw, Patrijs, Kwartel, Ooievaar (af en toe), Wulp, Grutto, Watersnip, Krakeend en Pijlstaart (Seebohm 1876).

Valkenvangstplaats (bron: [boswachtersblog](https://boswachtersblog.nl/))

Aan Clarke liet Mollen zien dat hij in juli 1876 drie jongen van een nest van Blauwe Kiekendief had verzameld. Ook meldde Mollen dat Roodkopklauwier algemeen broedde rond dorpen. In de collectie Mollen werden door Clarke ook nog gezien Ortolaan (die volgens Mollen broedde rondom het dorp) en Middelste Bonte Specht. Over het kroondomein het Loo meldde Mollen dat er jaarlijks 2.000 paren Blauwe Reigers broedden (Clarke 1880).

Discussie

De gepubliceerde noot in *The Zoologist* (Clarke 1880) en het ongepubliceerde manuscript (Seebohm 1876) zijn niet geraadpleegd voor o.a. de Avifauna van Noord-Brabant (van Erve et al. 1967). Beide geven veel extra data en die worden in de Avifauna nodeloos gemist.

In dit artikel benadruk ik het belang die Britse ornithologen gespeeld hebben in de kennisverzameling vóór 1900. Zij zorgden er voor dat met name de avifauna van Valkenswaard uitstekend gedocumenteerd werd, en tot ver in twintigste eeuw bleef Valkenswaard de best geïnventariseerde omgeving.

Opmerkelijk overigens is het volledig ontbreken van Korhoen bij beide heren.

Dankwoord

Dank aan Tim Milsom en Bob McGowan voor extra informatie. Dank aan Douglas Russell (Natural History Museum, Tring, Engeland) voor enkele bezoeken aan de collectie. ■

Literatuur

Bridger W. 1855. Notes from a bird-nesting expedition to the south of Holland. *The Naturalist* V: 271-272.

Clarke W.E. 1880. Dutch Brabant notes on birds observed in Dutch Brabant. *The Naturalist* 5: 90-92 & 99-107.

van Erve F.J.H., Moller Pillot H.K.M., Wittgen A.B.L.M., Braaksma S., Knippenberg W.H.T., & Langenhoff V.F.M., 1967. *Avifauna van Noord-Brabant*. Assen.

Jansen J.J.F.J. 2012. William Bridger (1832-1870), collector of birds eggs in Australia and The Netherlands. *Archives of natural history* 39: 174-176.

Jansen J.J.F.J. 2013. Kleinst Waterhoen in Nederland: voorkomen en herziening van gevallen in 1800-2006. *Dutch Birding* 35: 311-332.

Jansen J.J.F.J. 2014. Former breeding of Eurasian Golden Plover, Dunlin and Wood Sandpiper in Limburg and Noord-Brabant, the Netherlands. *Dutch Birding* 36: 9-19.

Jansen J.J.F.J. & Vlek R.J.J. 2010. Joseph Baker, een Engelse vogelverzamelaar in Nederland in het midden van de negentiende eeuw. *Limosa* 83: 176-181.

Kinnaer N.B. 1938. Obituary: William Eagle Clarke. *Ibis* 1938: 548-552.

Milsom, T 2020. *Henry Seebohm's Ornithology*. Bristol.

Oates, E.W. 1901. *Catalogue of the Collection of Birds' Eggs in the British Museum*. Vol 1. London.

Oates, E.W. 1902. *Catalogue of the Collection of Birds' Eggs in the British Museum*. Vol 2. London.

Oates, E.W. & Reid, S.G. 1905. *Catalogue of the Collection of Birds' Eggs in the British Museum*. Vol 4. London.

Ogilvie-Grant, W.R. 1912. *Catalogue of the Collection of Birds' Eggs in the British Museum*. Vol 5. London.

Seebohm H. 1876. *Journal of an ornithological trip to Holland 1876*. Unpublished manuscript at University of Cambridge: Department of Manuscripts (M.S.Add. 4472).

Seebohm H. 1887. Notes on the Birds of Natal and adjoining parts of South Africa. *The Ibis* ser. V (5): 336-351.

Justin J.F.J. Jansen, Naturalis Biodiversity Center, justin.jansen@naturalis.nl.

Aardappelpoters, geschilderd door Vincent van Gogh in 1884

Een interview met Karel Mollen in augustus 1926

Justin J.F.J. Jansen

Jacobus (Jac) Henricus Hubertus de Haan (1902-1985), bankier te Weert, bracht in augustus 1926 een bezoek aan de valkenier Karel Mollen (1854-1935). Karel Mollen, de laatste valkenier in Valkenswaard (Peels-Mollen 2021), was ook een preparateur van vogels. Ook had hij een collectie opgezette vogels, welke in 1936 geschonken werd aan de Sint-Nicolaschool in Valkenswaard, maar in 2003 werden de laatste stukken vernietigd. De vogels in zijn collectie waren door hemzelf verzameld in de omgeving van Valkenswaard.

Karel Mollen (links) in 1911

Vogelaantekeningen van Mollen

Vogels in de verzameling van Mollen zijn aangegeven met een *, en de andere details zijn opgetekend gedurende het interview. Onderstaande volgorde is zoals opgetekend, en zoals uitgetypt door Petrus Antonius Hens (1888-1971). De handgeschreven lijsten en uitgetypte lijst bevinden zich in het archief van de gemeente Weert.

Soort	Status
Bonte Kraai *	Algemeen op de trek
Zwarte Kraai	Broedvogel
Roek *	Komt algemeen voor; broedkolonie te Heeze
Kauw *	Broedvogel
Ekster	Algemene broedvogel
Notenkraker (dunsnavelige) *	Op trek, 2 stuks
Gaai	Algemene broedvogel
Spreeuw *	Algemene broedvogel
Wielewaal *	Broedvogel
Appelvink *	Komt voor, enige malen geschoten
Groenling *	Komt voor
Putter *	Op de trek
Sijs	Komt voor op de trek
Kneu	Broedvogel
Goudvink *	Broedvogel
Kruisbek *	Komt voor
Vink	Algemene broedvogel
Huismus	Algemene broedvogel
Ringmus *	Algemene broedvogel
Geelgors	Algemene broedvogel
Ortolaan	Broedvogel
Sneeuwgors *	Komt voor
Kuifleeuwerik *	Komt algemeen voor; albino in de verzameling
Boomleeuwerik	Broedvogel
Veldleeuwerik	Broedvogel

Gele Kwikstaart	Ieder jaar broedvogel
Witte Kwikstaart	Albino in de verzameling
Grote Gele Kwikstaart	Komt ieder jaar voor
Boomkruiper	Komt voor
Boomklever	Komt voor
Koolmees *	Algemene broedvogel
Pimpelmees	Broedvogel
Kuifmees *	Broedvogel
Staartmees	Komt voor
Goudhaan	Komt voor
Klapekster	Komt ieder jaar voor
Roodkopklauwier *	Komt voor
Grauwe Klauwier *	Komt voor
Pestvogel *	Komt voor, door Mollen zelf geschoten
Tjiftjaf	Komt algemeen broedend voor
Grote Karekiet *	Broedvogel
Bosrietzanger	Broedvogel
Sprinkhaanzanger	Broedvogel
Snor	Broedvogel, de eieren o.a. ook gedetermineerd door Engelse ornithologen
Merel *	Algemene broedvogel; albino broedend te Valkenswaard (had jongen), in de verzameling aanwezig
Beflijster *	Komt zelden voor
Grote Lijster	Broedvogel
Zanglijster	Algemene broedvogel
Kramsvogel	Algemeen op de trek
Koperwiek	Op de trek
Nachtegaal	Broedvogel
Roodborst	Broedvogel
Blauwborst *	Broedvogel
Tapuit	Komt voor
Paapjes	Komt voor
Heggenmus	Broedvogel
Winterkoning *	Algemene broedvogel
Boerenwaluw	Algemene broedvogel
Huiswaluw	Algemene broedvogel
Gierzwaluw *	Broedvogel
Nachtswaluw	Broedvogel, eieren door Mollen zelf uitgehaald
Groene Specht	Algemene broedvogel
Grote Bonte Specht *	Komt voor

Middelste Bonte Specht *	Komt voor
Kleine Bonte Specht *	Komt voor
Zwarte Specht	In 1924 geschoten te Sterksel
Draaihals	Ieder jaar broedvogel
Koekoek *	Broedvogel, eieren in verschillende nesten aangetroffen
Hop	Broedvogel, eieren door Mollen zelf uitgehaald
Ijsvogel *	Broedvogel
Scharrelaar	Eénmaal waargenomen
Steenuil *	Broedvogel
Ransuil	Broedvogel
Velduil	Komt voor
Bosuil	Komt voor
Kerkuil	Ieder jaar broedvogel
Blauwe Kiekendief	Broedvogel (in 1924 niet meer)
Grauwe Kiekendief	Broedvogel (al enkele jaren niet meer)
Bruine Kiekendief *	Broedvogel (al enkele jaren niet meer)
Havik *	Op trek
Sperwer	Algemeen op trek
Buizerd *	Op de trek, éénmaal ca 90 op één dag
Zeearend *	Eénmaal gevangen
Rode Wouw *	Vroeger geregeld op trek, thans zelden
Zwarte Wouw	Eénmaal opgezet
Wespendief	Dit jaar (1924) talrijk
Visarend	Komt elk jaar voor
Slechtvalk *	Elk jaar op de trek (circa 12 per jaar worden er gevangen)
Boomvalk *	Broedvogel
Giervalk	In 1867 gevangen te Valkenswaard en enkel jaren later in Cromvoirt; deze exemplaren werden afgericht naar Engeland gezonden
Smelleken *	Algemeen op trek
Torenvalk *	Broedvogel
Fazant	Broedvogel
Patrijs *	Broedvogel
Kwartel *	Broedvogel
Korhoen	Geregelde broedvogel
Aalscholver	Geschoten op de kerk te Leende
Houtduif	Broedvogel
Holenduif	Broedvogel
Zomertortel	Broedvogel
Purperreiger	In 1924 één geschoten, komt meer voor
Blauwe Reiger	Op de trek
Woudaap *	Komt voor (1 ad. en 1 juv.)

Roerdomp *	Komt voor
Kwartelkoning *	Komt voor
Porseleinhoen	Eénmaal geschoten
Kleinst Waterhoen *	Eénmaal broedend aangetroffen, zie E.D. van Oort, De Vogels van Nederland, dl II. P. 141
Waterral *	Broedvogel
Meerkoet	Broedvogel
Kraanvogel	Op de trek
Grote Trap	5 januari 1924 St. Oedenrode (geschoten?)
Kievit	Algemene broedvogel
Goudplevier	Broedvogel, voor ca 25 jaren veel, thans (1924) niet meer
Steltkluut	Even over de grens (België) geschoten
Kluut	Komt voor, enige malen waargenomen
Houtsnip	Broedvogel, komt voor
Watersnip	Broedvogel
Bokje	Komt geregeld voor (wel op de trek)
Tureluur *	Broedvogel
Witgatje	Vroeger broedvogel
Grutto	Broedvogel
Wulp *	Algemene broedvogel
Regenwulp	Eénmaal broedend aangetroffen
Middelste Jager *	Eénmaal geschoten
Kokmeeuw	Tweemaal uitgehaald
Lachstern *	Eénmaal geschoten
Visdief *	Broedvogel; kwam vroeger in groot aantal broedend bij Valkenswaard voor, door Mollen wel eens 50 eieren in een ven geraapt
Zwarte Stern *	Broedvogel
Bergeend *	Komt voor, meermalen waargenomen
Slobeend	Eén geschoten met jongen
Wintertaling	Komt voor
Zomertaling	Komt voor
Smient	Komt voor
Pijlstaart	Meermalen broedend aangetroffen
Tafeleend *	Eénmaal geschoten
Kuifeend	Komt voor
Brilduiker	Eénmaal geschoten
Grote Zaagbek	Komt voor
Middelste Zaagbek	Komt voor
Nonnetje	Komt voor
Dodaars *	Broedend waargenomen, eieren uitgehaald; in 1924 geprepareerd voor personen in Asten en Someren

Conclusie

De opmerking 'komt voor' betreft soms vogels die toch zeker als broedvogel in de omgeving aanwezig moeten zijn geweest, zoals Groenling, Kuifleeuwerik, Boomkruiper, Boomklever, Staartmees, Grauwe Klauwier, Klapekster, Tapuit, Paapje, Grote Bonte Specht, Woudaap, Roerdomp, Kwartelkoning, Porseleinhoen, Wintertaling en Zomertaling. De Klapekster werd nota bene door Mollen gebruikt voor de Valkenjacht (Peels-Mollen 2021), en broedde in 1924 op meerdere plekken in Oost-Brabant. Betekent het 'komt voor' dat Mollen zelf de nesten niet heeft gevonden? Opmerkelijk is het ontbreken van soorten zoals Waterhoen, Witte Kwikstaart, Oeverzwaluw, Spotvogel, Keep, Grauwe Vliegenvanger, Bonte Vliegenvanger, Kleine Karekiet en Rietzanger. De Notenkrakers komen vermoedelijk uit het invasiejaar van 1918. De Haan merkt op bij Goudplevier dat rond 1900 de soort ook rond Molenbeersel (België) broedde. Mollen noemt wel dat hij broedende Havik kent uit de omgeving van Eindhoven.

Al met al geeft dit stuk een beeld hoe de situatie 100 jaar geleden ervoor stond in Valkenswaard, toen het landschap nog ruig en grotendeels onontgonnen was. ■

Literatuur

Peels-Mollen, J. 2021. Karel Mollen, de laatste valkenier. Uitgeverij Dato, Valkenswaard.

*Blauwe Kiekendief op de Cartierheide,
26 november 2022 (Jules Andela)*

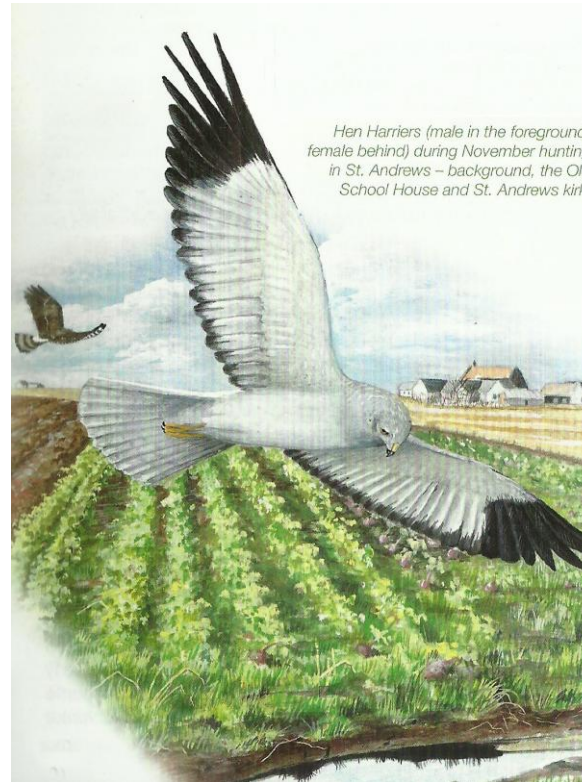
Slaapplaats Blauwe Kiekendieven op de Groote Heide begin 2023

Robbert van Hiele

Op 6 februari 2023 was ik met de fiets op de Groote Heide. Die heide grenst aan de ene kant aan het Leenderbos en als je de andere kant opfietst richting zuiden, kom je bij het Soerendonks Goor. Toevallig was ik wat later, ik hoopte nog Bosuilen te gaan horen. Terugfietsend vanaf het Goor zag ik een mannetje Blauwe Kiekendief laag over de heide gaan.

Uiteraard stopte ik. Een Blauwe Kiekendief blijft een prachtige verschijning en zo vaak zie ik ze niet alhoewel, misschien toevallig, in 2023 veel vaker dan in andere jaren. Traag maar sierlijk kantelend vloog hij en ging zitten tussen de heideplanten, maar ik kon hem met de telescoop nog steeds mooi zien. Opeens nog één en nog één, allebei mannetjes en nog een ringstaart, dus een vrouwtje of een nog juveniel mannetje zonder nieuwe grijze adulte veren. Mijn eerste mannetje ging ook weer de lucht in. Mijn hersenen kraakten: wacht even, betekent dat een slaapplaats? Dat moet eigenlijk wel, zo laat nog met 4-en op de heide. Gezamenlijk maakten ze wat rondjes over de heide en zo rond half zes doken ze achter elkaar de heide in alsof ze op een

muis doken. Heel plotseling kwam een eind aan hun rondwieken. Verdwenen om ongetwijfeld tot de volgende ochtend niet meer tevoorschijn te komen. Volgens Pieter Wouters was die slaapplaats wel bekend van vroeger maar was er al jaren niet meer geteld.

Tekening van Tracy Hall uit *The Orkney Book of Birds*

Op 12 februari, 25 februari en 16 maart ben ik weer teruggegaan. Alle keren niet teleurgesteld. Op 12 februari zag ik twee mannetjes van heel hoog en ver boven de bomen aan komen zweven/vliegen. Ze daalden richting heide waarna ze vrij snel in de heide verdwenen. Een half uur niets. Totdat er vanuit de richting van de Tongelreep nog een mannetje aankwam en er opeens weer drie in de lucht waren. Samen maakten ze uitgebreid rondjes om uiteindelijk na zo'n kwartier hun definitieve plek te kiezen.

Op 25 februari waren het ook weer twee mannetjes die heel lang gezamenlijk rondvlogen. Misschien wel een half uur. Het was inmiddels 18.11 uur, net na zonsondergang, maar nog behoorlijk licht. Opvallend dat rondvliegen. Je zou kunnen denken dat het jagen was maar na dit al drie keer gezien te hebben, zonder ook maar één duikpoging of bijna-duikpoging twijfel ik zeer. Het doet me eigenlijk veel meer denken aan het scannen van de grond op zoek naar een geschikte slaapplek (zouden ze bijvoorbeeld kunnen zien of de plek die ze willen kiezen toevallig vlak bij een vossenroute ligt?) of aan een sociaal iets, zoals bijen die zwermen voor hun bijenkast of spreeuwen die

gezamenlijk rondjes draaien bij hun slaapboom.

Op 16 maart duurde het enorm lang voor er iets te zien was. Ik was anderhalf uur voor zonsondergang aanwezig. Op een gegeven moment dacht ik dat zelfs dat te laat was geweest en dat ze al lekker in de heide zaten te zitten. Vrij logisch, dacht ik, want de daglengte was veel groter dan 6 februari. Ze hadden genoeg tijd gehad om voedsel te zoeken. Of was er geen één vogel meer aanwezig? Mijn theorieën konden de prullebak in toen om 18.41 uur, drie minuten voor zonsondergang, er dan toch een mannetje aan kwam vliegen, een mini-rondje en weg in de heide. Twee minuten later nog één en ook die was zo verdwenen. En toen acht minuten na zonsondergang kwamen er nog een mannetje en een ringstaart, waarschijnlijk een vrouwtje gezien de grootte, aanvliegen. Kort vlogen ze wat op en neer, het vrouwtje dook vrij snel de heide in, het mannetje maakte nog wat meters en was toen ook weg.

In een studie van Zeeuwse slaapplekken stond dat mannetjes vaak later aankomen om gedoe met de grotere vrouwtjes te voorkomen. Nou, in mijn mini-studie was dat dus niet het geval. Ik heb maar weinig interactie met het vrouwtje gezien en ze kwamen steeds eerder aan. Gezien mijn paar waarnemingen stelt het natuurlijk niets

Twee Blauwe Kiekendiefmannen op de Grootte Heide, 12 februari 2023 (RvH)

voor maar interessant om te zien dat in de biologie maar weinig dingen voor altijd gelden.

Leuk voor mij was dat ik nu eens prachtig dat grootteverschil tussen mannetje en vrouwtje kon zien. Qua kleur lijken ze al niet op elkaar maar ook de manier van vliegen is wel echt anders. Ruwweg wat meer buizerdachtig voor het vrouwtje tegenover dat veel elegantere, wendbare mannetje. Ik kan

trouwens aanraden om in de zomer eens naar Oost-Groningen te gaan om Grauwe Kiekendieven te gaan kijken. Over elegant gesproken!

Maar goed, toch weer drie mannetjes en een ringstaart. Ik begin me nu af te vragen, was ik de vorige twee keren te snel weg en heb ik dat vrouwtje gemist? Ze was nu ook erg kort zichtbaar en was makkelijk te

missen geweest. Nou, hoe het precies zit, daar zal ik nooit achter komen.

Om trouwens zeker te weten dat het om drie of vier vogels gaat is nog niet zo voor de hand liggend. Voordat je het weet is er één die je net niet in beeld had in de heide gaan zitten. Als je er later dan weer drie ziet is de vraag of er een nieuwe is bijgekomen, of die oude weer uit de heide is opgestegen? En zo'n vrouwtje: als je net naar links aan het kijken bent naar wat die mannetjes die samen vliegen precies doen, komt ze voor je het weet van rechts en duikt ergens de heide in. Helemaal niet zo onwaarschijnlijk gezien mijn waarnemingen.

Bij één vogel zag ik de eerste keer nog een rug met bruinachtige en niet grijze tekening. Dat duidt op een subadulte vogel. De meeste juveniele, bruine veren zijn langzamerhand vervangen door grijze, volwassen veren. Maar dus niet allemaal. Dat betekent dat het om een 3e of 4e kalenderjaars-vogel ging. Net als de aantallen vogels is de leeftijd ook niet zo heel makkelijk om te zien. Ze vliegen vaak net iets verder weg dan je eigenlijk had gewild, de zon schijnt regelmatig vanuit de verkeerde richting en als er geen zon is, is er juist weer te weinig licht. En ze bewegen continu en draaien wat je wilt zien weer net naar de andere kant. In ieder geval, één nog

net niet volwassen exemplaar, de andere vogels leken volwassen.

Trouwens, er is nog iets wat ik in de literatuur heb gevonden. Hun specifieke slaapplekken schijnen elke nacht op een ander plekje te liggen. Dat heb ik ook opgemerkt. De derde keer lag hun slaaplek wel enkele honderden meters naar het westen ten opzichte van de tweede keer. De vierde keer weer een heel stuk naar het oosten.

Wat ik niet heb gezien is dat de aantallen erg veel verschillen door de winter heen. Nou ben ik maar gedurende anderhalve maand wezen kijken, maar toch.

Waarom voornamelijk mannetjes?

Ik heb de Avifauna van Nederland (2001) onder redactie van R. Bijlsma, F. Hustings en K. Camphuysen er eens bijgepakt. Vaak geeft die veel informatie over vliegbewegingen, aantallen, geschiedenis en aanverwante zaken door het jaar heen. De informatie uit

Groote Heide op 25 februari 2023 (RvH)

hun gids staat tussen aanhalingstekens maar is niet altijd letterlijk overgenomen:

"Overwinteraars benutten gezamenlijke slaappleatsen. Natte heidevelden, hoogvenen, rietvelden, kwelders, verruigde bosaanplantingen, (braakliggende) akkers, dat soort terreinen. Voor zover we weten zijn de meeste overwinteraars afkomstig uit onze eigen, minuscuul kleine, broedpopulatie aangevuld door broedvogels uit Scandinavië en Rusland.

In het westen van het land zijn overwinterende mannetjes veel schaarser dan in het oosten. Gedurende 3 winters rond 1980 was bij Diemen 9% een adulte man. In Saeftinge in de jaren 90 11% op soms maxima van wel 40-60 exemplaren, maar in 2007 al gedaald naar rond de twintig vogels (onvoorstelbare aantallen voor de Kempen, RvH). Maar op het Hingsteveen in Midden-Drenthe was dat 21, 82, 67, 70 en 100% in 5 verschillende jaren. Dus veel fluctuatie op het Hingsteveen maar sowieso veel hogere percentages mannetjes (van Manen, 1996). Dit schijnt allemaal met de veldmuizenstand te maken te hebben. Hoe meer veldmuizen, hoe meer kiekendieven (dus hogere aantallen per slaappleats) en een lager aandeel mannetjes. Vrouwtjes zijn iets zwaarder gebouwd en zijn afhankelijker van die grotere aantallen muizen die ze dan ook nog eens in overzichtelijker gebied vangen. Mannetjes zijn lichter, kleiner en

wendbaarder en schakelen makkelijker over op andere prooien wanneer er weinig muizen zijn of het terrein ruiger is en dus onoverzichtelijker. Vaak kleine zangvogels."

Blauwe Kiekendiefman bij Leende, 27 december 2009 (Robert Kastelijn)

Terugkomend op wat ik gezien heb is dan de aanname dat in de buurt van de Groote Heide (hun jachtgebieden zijn in een cirkel van 15 kilometer rond de slaappleats te vinden) weinig veldmuizen te vinden zijn, dus lage aantallen Blauwe Kiekendieven per slaappleats (maximaal 4 exemplaren) en een hoog percentage mannetjes (75, 100, 100 en 75).

En zo schrijft Koos van Zomeren het op in zijn superdikke boek *Alle Vogels* (2017) waarin al zijn vogelverhalen zijn gebundeld:

"Vorig jaar,' zei Willem van Manen, 'waren het er een keer tweeëntwintig.'

't Werd donker. Het waaide en het regende. De eerste Blauwe Kiekendief, volwassen mannetje, kwam over het bos. Hij daalde zonder omhaal in de heide neer. Weg! De tweede, even later, vloog een tijdje rond. De derde eveneens. Je kon het bleke blauw met zwart toen nog net zien. Een lage glijvlucht, af en toe een serie sterke vleugelslagen. Op die manier werd het terrein verkend. Op veiligheid? Op soortgenoten? Hun opkomst is afhankelijk van muizenrijkdom in de buurt. Misschien ook van hoe hard het wintert. Het heideveld veranderde. Het werd een heideveld met overnachtende Blauwe Kiekendieven. Want dat is wat ze doen: ze slapen zittend (of moet je zeggen staande?) op de grond, in de bescherming van het struikgewas.

Toen nummer vier, vijf en zes. Die arriveerden vrijwel tegelijk. Zij inspecteerden niet alleen het veld, maar ook elkaar. Gezamenlijke vlucht van kiekendieven! 'Misschien,' zei Willem, 'maken ze nu zacht hinnikende geluidjes.' Zo ja, dan hield de wind die voor zichzelf. Dit alles in een steeds volmaakter duisternis. De kiekendieven gingen uit elkaar. Ze vlogen met een traag gemak. Maar ze verdwenen heel abrupt. Alsof ze plotseling beslisten: en ik slaap hier en nergens anders. Alsof een plaatsje werd verrast, gegrepen. De laatste prooi van de dag." ■

Blauwe Reiger heeft beet, Halfmijl bij Veldhoven, 31 mei 2020 (TH)

Blauwe Reiger, Kokmeeuw, Roek en Oeverzwaluw t/m 2022

Tom Heijnen

In vorige Blauwe Klauwieren behandelden Paul van Pelt en ik de zeldzame broedvogels in de Kempen. Daar zaten ook enkele in kolonies broedende soorten bij: Aalscholver, Stormmeeuw en Visdief. De andere in kolonies broedende soorten vielen buiten de boot omdat die niet aan het zeldzaamheids-criterium van maximaal 50 paren voldeden. Vier daarvan bespreek ik in dit artikel. Een vijfde, de Huiszwaluw, ontbreekt omdat we daarvan onvoldoende recente, gebieds-dekkende gegevens hebben.

Methode

De hier besproken soorten werden jaarlijks sinds 1985 in kaart gebracht in het kader van de monitoring van kolonievogels (KOL) door Sovon. Voor de Roek zijn de Roekentellingen van de Provincie Noord-Brabant de belangrijkste bron. Vlakdekkende tellingen (VLAK) en monitoringgegevens (MON) van de provincie, waarneming.nl (WNL), Avimap (AVI), Nationale Databank Flora en Fauna (NDFE), LiveAtlas (LIVE) en eBird zijn doorgenomen op aanvullingen, evenals het digitale waarnemingenarchief Ornis, artikelen en rapporten.

Resultaten

Blauwe Reiger

Blauwe Reiger met grondnest op de Visvijvers Valkenswaard, 9 mei 2021 (TH)

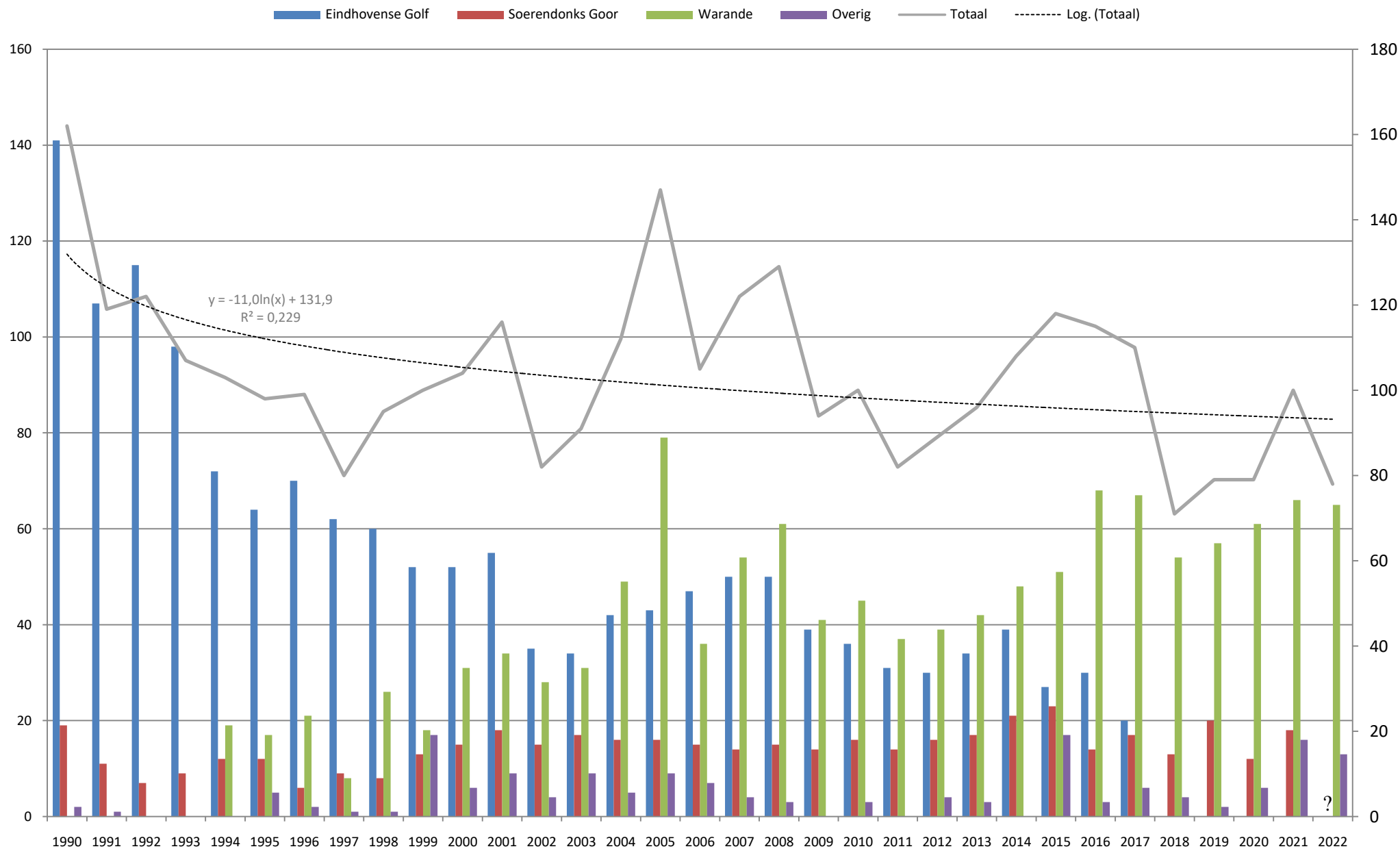
De eerste vermelding van broeden van Blauwe Reigers in de Kempen stamt uit 1960 toen een kleine kolonie van 4 nesten werd gevonden op de Eindhovense Golf. Deze kolonie groeide gestaag tot 95 nesten in 1978 waarna de stand enige tijd op een lager niveau fluctueerde om vervolgens in 1990 te pieken met 141 nesten. De omvang nam daarna af en fluctueerde van 1999 t/m 2016 tussen 30 en 55 nesten om na 20 nesten in 2017 te verdwijnen.

In het Soerendonks Goor werd in 1987 voor het eerst een broedpaar vastgesteld. Dit groeide uit tot een kleine kolonie van 5 nesten in 1988 en 1989 en 19 nesten in 1990. Daarna fluctueerde het aantal tussen 7 en 23.

In 1994 werd voor het eerst een kolonie in de Warande bij Helmond ontdekt. Aanvankelijk bleef de omvang beperkt tot maximaal 31 nesten in 2003, maar daarna namen de aantallen toe, met als maximum 79 nesten in 2005, al was er vaak een flinke variatie van jaar op jaar.

Blauwe Reigernesten op het Kleinmeer bij Vessem, 14 maart 2022 (TH)

Figuur 1. Blauwe Reiger: geteld aantal nesten in kolonies die >10 jaar bezet waren in de periode 1990-2022. Overig = sommatie van geteld aantal nesten in alle overige broedgebieden. De grijze doorgetrokken lijn is het totaal aantal nesten, de gestippelde lijn is de logaritmische trendlijn van het totaal. Voor brongegevens zie tabel 2.

Tabel 1. Blauwe Reiger: geteld aantal nesten per kolonie t/m 1989 (bronnen: Ornis, WNL, Post 1989). Kolonies staan op volgorde van eerste jaar van bezetting.

Eindhovense Golf	1960 4, 1963 10, 1964 13, 1969 5, 1970 8, 1971 14-15, 1972 c 25, 1973 c 30, 1974 c 35, 1975 c 35, 1976 c 40, 1977 90, 1978 95, 1979 54, 1980 68, 1981 81, 1982 76, 1986 54, 1987 86, 1988 124, 1989 107
Visvijvers Bergeijk	in de jaren '70 zou een kleine kolonie in de bosrand aanwezig zijn
De Baest	1976 1, 1993 1 (in centrale deel van landgoed)
De Hogt	1976 1
Soerendonks Goor	1987 1, 1988 5, 1989 5
De Hoort	1988 1, 1989 2

Tabel 2. Blauwe Reiger: geteld aantal nesten per kolonie in de periode 1990-2022 (bronnen: Ornis, KOL, VLAK, WNL, Post 1989). Kolonies op volgorde van eerste jaar van bezetting.

Gebied	1990-1999											2000-2009										2010-2019										2020-22				
	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22			
Gebieden >10 jaar bezet																																				
Eindhovense Golf	141	107	115	98	72	64	70	62	60	52	52	55	35	34	42	43	47	50	50	39	36	31	30	34	39	27	30	20	0	0	0	0	0			
Soerendonks Goor	19	11	7	9	12	12	6	9	8	13	15	18	15	17	16	16	15	14	15	14	16	14	16	17	21	23	14	17	13	20	12	18	+			
Warande					19	17	21	8	26	18	31	34	28	31	49	79	36	54	61	41	45	37	39	42	48	51	68	67	54	57	61	66	65			
Overige gebieden																																				
De Hoort	2	1																																		
Ekkerweijer/Aquabest						5	1			2	3	3	4	9	3	7	4																			
De Stevert							1																													
Karpendonkse Plas								1			3	3			1																					
Beuven									1																1?											
Visvijvers V'waard										15		2														1		6	3	1	1	1	0			
E3 strand												1																								
De Hutten Someren															1																					
Gulbergsven																1																				
Goor Helmond																1								3	2		1	2								
Witven (Huize Witven)																		3	4	3	3															
Nuenens Broek																							1	1			1									
Kempervennen																										15								3		
Gijzenrooise Zegge																													1	1		2	5	5		
Kleinmeer Vessem																																2	6	8		
Waalrese Bossen																																1	1			
Kanaaldijk ZO Helmond																																		1?		
Totaal	162	119	122	107	103	98	99	80	95	100	104	116	82	91	112	147	105	122	129	94	100	82	89	96	108	118	115	110	71	79	79	100	78+			

Het totaalbeeld van de Kempen in de periode 1990-2022 is als volgt (zie figuur 1). Het aantal nesten lag grofweg rond de 100, met uitschieters naar boven (162 in 1990, 147 in 2005) en naar beneden (71 in 2018). De aantallen fluctueerden behoorlijk en de trend is die van een geleidelijke afname.

Per kolonie waren er grote verschillen. De kolonie bij de Eindhovense Golf was ooit de grootste in de Kempen maar was vanaf 2018 om onbekende reden niet meer bezet. Vanaf 1994 ontstond in de Warande bij Helmond een kolonie die fors groeide en de laatste jaren een stabiele omvang heeft van 50-66 nesten. De kolonie in het Soerendonks Goor, die vanaf 1987 ontstond, fluctueerde in omvang maar was nooit groter dan 20 nesten. Buiten deze kolonies broedden regelmatig elders Blauwe Reigers. Kleine kolonies en solitaire nesten worden overigens makkelijk gemist.

In Nederland nam de Blauwe Reiger als broedvogel in de periode 1970- 1990 fors toe, na een dieptepunt van 3500 paren in 1963 als gevolg van intensieve vervolging, waterverontreiniging en streng winterweer. Na ca 2005 daalde het aantal licht en tegenwoordig broeden er na zachte winters ruim 13.000 paren (bron: [Sovon](#)).

Post, F. 1989. De Blauwe Reiger in Noord-Brabant: aantalsontwikkeling en biotoopkeuze. [Roodborsttapuit 8\(1\): 15-27](#).

Kokmeeuw

Kokmeeuw op nest in het Achtereinds Laag, 14 mei 2022 (Jules Andela)

De eerste concrete melding van het broeden van Kokmeeuwen in de Kempen kwam uit 1933, toen 500 paren werden gemeld op de Mispelendse Heide. In de jaren '40 en '50 werd het aantal hier geregeld op 1000 paren geschat. Buiten dit gebied werden maar enkele broedlocaties bekend en allemaal met aantalsopgaven uit één of hooguit enkele jaren (tabel 3).

Vanaf de jaren '60 nam het aantal paren flink toe. Aanvankelijk waren er rond de 5.000 maar dat liep op tot ca 12.000 in de jaren '70 en bijna 18.000 in het begin van de jaren '90 (figuur 2). Grote kolonies waren toen te vinden bij Budel-Dorplein (max. 11.000 in 1985), Malpieheide (max. 3000 in 1994), Mispelendse en Neterselse Heide

(max. 4400 in 1984) en Reuselse Moeren (max. 3-5000 in 1994-97).

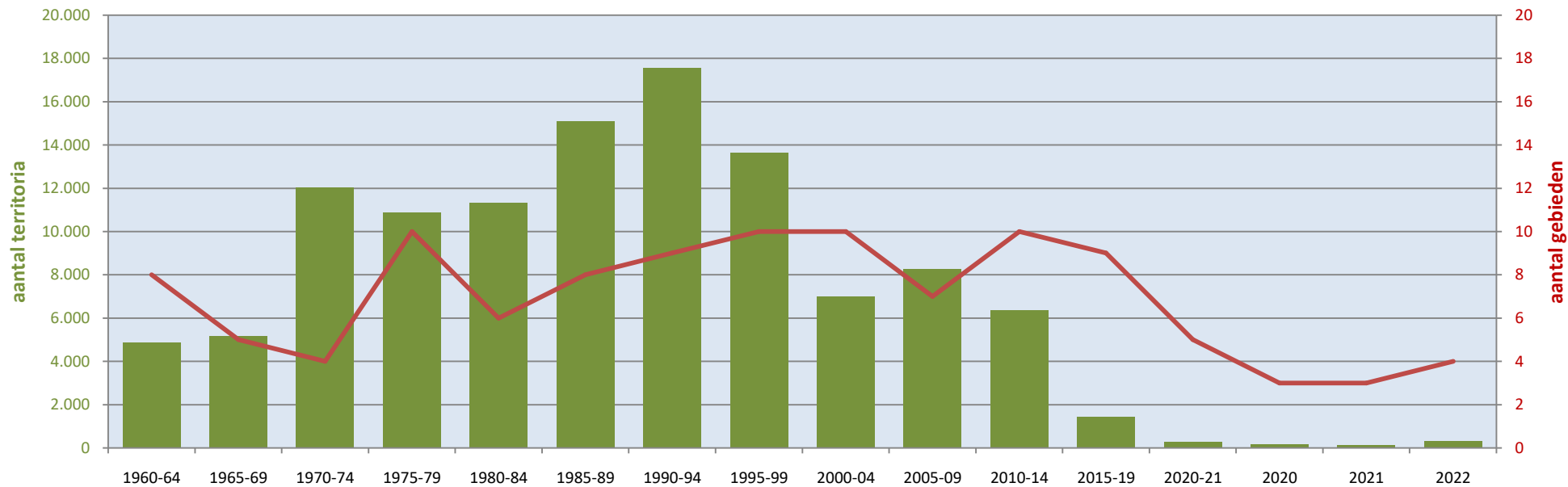
Na de piek in het begin van de jaren negentig nam het aantal paren flink af, met in de jaren '00 tot maximaal ca 8.000, verder afnemend naar ca 1500 paren eind jaren '10. In 2020-22 waren minder dan 400 paren present. De grote kolonies van weleer waren volledig verdwenen.

Kanttekening bij de aantallen

Aantallen paren/territoria/nesten van Kokmeeuwen zijn lastig te bepalen. Aantalsopgaven betroffen de ene keer getelde aantallen nesten, de andere keer schattingen op basis van het aantal vogels. Zelden werd genoteerd welke methode gebruikt werd. Soms waren er meerdere schattingen beschikbaar van dezelfde kolonie en hetzelfde jaar en werd duidelijk met wat voor enorme intertellervariatie we rekening moeten houden. Enkele voorbeelden:

- Budel-Dorplein 1983: opgaven van 3.200 en 15.000
- Budel-Dorplein 1984: opgaven van 4.500 en 20.000
- Malpie 1984: opgave van 550 terwijl 1270 broedsels verstoord werden en 7709 eieren geraapt (aantal eieren suggereert minstens 1300 broedparen, uitgaande van 2,5 eieren per broedsel en een 2 broedsels per paar)
- Mispelendse Heide 1960: opgaven van 210-230, 375, 400 en 4.000; in 1961 opgaven van 1.400 en 4.000; in 1983 opgaven van 3.800 en 11.000

In dit artikel heb ik de in mijn ogen extreme uitbijters (zoals genoemde 15.000 en 20.000 bij Budel-Dorplein) niet overgenomen. In andere gevallen koos ik voor de in mijn ogen meest betrouwbare bron. Dit waren uiteraard subjectieve keuzes.

Figuur 2. Kokmeeuw: aantal paren en aantal gebieden in de Kempen in de periode 1960-2022 op basis van de gebiedsmaxima per tijdvak (zie tabellen 4 en 5).

Kokmeeuwnesten op een steiger bij de Ringselvennen, 17 mei 2012 (TH)

Kokmeeuwnest in een pituuspol in het Pannegoor, Cartierheide, 19 juni 2020 (TH)

Tabel 3. Kokmeeuw: aantal paren per kolonie t/m 1959 (bronnen: Haverschmidt 1942, Langenhoff 1952, van Erve et al. 1967, Iven & van Gerwen 1974, Cox & Schellekens 1984, Ornis). Kolonies staan op alfabetische volgorde.

Hasselsvennen	jaren '40 vrij grote kolonie, 1949 vrij grote kolonie, 1952 2
Mispeleindse Heide	1933 500, 1934 700, 1939 1000 Goorven, 1949 900 Goorven, 1950 1000 Goorven, 1951 1000, 1951 900-1200, 1954 grote kolonie, 1955 grote kolonie
Omgeving Leende	1949 vrij grote kolonie, locatie onbekend
Reuselse Moeren	1959 op 17 april ca 40 ex o.a. alarmerend
Ringselvennen	1937 aanwezig, 1943 60
Spinsterberg	1945 kleine kolonie, eieren worden geregeld geraapt
Strabrechtse Heide	1945 kleine kolonie ven bij Beuven, 1946 30 (Kraanven te Mierlo = Kranenmeer ?), 1951 3, 1955 50-60, 1959 45

Tabel 4. Kokmeeuw: aantal paren per kolonie per tijdvak in de periode 1960-2022 op basis van gebiedsmaxima (bronnen: van Erve et al. 1967, Cox & Schellekens 1984, KOL, Ornis, WNL, NDFP, AVI en diverse rapporten). Met een gebiedsmaximum wordt het hoogste aantal in een gebied in de periode bedoeld, extreme (niet controleerbare) uitbijters daargelaten. Aantallen zijn veelal gebaseerd op schattingen, waarvan de nauwkeurigheid onbekend is. Kolonies staan op alfabetische volgorde.

Gebied	1960-64	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04	2005-09	2010-14	2015-19	2020	2021	2022
Achtereinds Laag	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Atlasblok 5145	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Beleven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
Budel-Dorplein	600	800	7000	6000	4500	11000	8200	5500	1900	1100	250	129	21	0	0
Cartierheide	15	0	0	100	0	60	12	22	700	3800	3235	800	150	0	0
De Vleut	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Groote Heide	15	0	0	0	0	100	0	0	0	0	218	63	0	0	0
Hasselsvennen	15	0	30	70	0	270	17	319	100	4	0	0	1?	0	0
Kempervennen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	70	?	100	?
Knooppunt Batadorp	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	3	+	?	5
Landschotse Heide	0	0	0	200	750	15	300	250	10	0	0	0	0	0	0
Malpieheide	140	140	1000	150	1600	1525	3000	2500	2100	600	130	0	0	0	0
Meelbergsven	0	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mispeleindse Heide	4000	4050	4000	4000	4000	2100	2250	750	70	2	0	0	0	0	0
Neterselse Heide	0	0	0	200	400	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Reuselse Moeren	35	0	0	0	0	0	2800	3000	1650	850	550	250	0	0	0
Soerendonks Goor	0	0	0	0	0	0	129	1100	450	0	3	0	0	0	0
Strabrechtse Heide	50	150	0	160	60	21	854	202	3	1906	1617	7	0	4	0
Visvijvers Driebruggen	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Visvijvers Valkenswaard	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	280	117	2	20	30
Visvijvers Bergeijk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	300
Totaal aantal paren	4870	5160	12030	10888	11310	15091	17562	13644	6984	8262	6384	1440	173	124	336
Totaal aantal gebieden	8	5	4	10	6	8	9	10	10	7	10	9	3	3	4

Tabel 5. Kokmeeuw: aantal paren per gebied per jaar in de periode 1960-2022 (voor gebruikte bronnen zie bij tabel 4). Aantallen zijn veelal gebaseerd op schattingen, waarvan de nauwkeurigheid onbekend is. Gebieden staan op alfabetische volgorde. + = aanwezig, enk. = enkele, tient. = tientallen, grkol. = grote kolonie

Periode 1960-1989:

Gebied	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	
Budel-Dorplein	750	600-700		<600	600-700													5-6000	6000	3400	3600	3800	3500	3200	4500				>5000		
- De Hoort																															
- Loozerheide																										50-100	150-200		+	0	
- Ringselven/Budelco	6-700			100-den	>400	700	800									>1000	>1000								11000		+	7300	7223		
Cartierheide	15-20															30	100-150	80	0-10	0	0	0	0	0	15	10	5	60-80	5		
Groote Heide	15	+	+	+							0	0	0	0	0	0	enkele?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100-150	
Hasselsvennen	15	enkele		10							30				70-80					10-20						270-300	250	250-350	200		
Landschotse Heide	0															enkele	50-60		2-300		4-500	5-600	750	85	10		0	15	15		
Malpieheide	20-30			40	140	140							1000	1000	0	0	enkele	6	150		60-75	325-575	250-350	700-1300	16-1700	1050-1150	975-1025	1300-1400	1525-1625	900-950	
Meelbergsvan							20																								
Mispeleindse Heide	4000	2200		1000	3800	4000				4050	8300?							3-5000	4-5000	3250	3000	2700	3400	3800	4000	1750		2100	150		
Neterselse Heide		0																		200	200	175	250	300	400						
Reuselse Moeren	35										0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Soerendonks Goor																															
Strabrechtse Heide	40-50			20								0								65	11						0	0	21		
- Strabr. Heide oost																															+
- Strabr. Heide west					50	100	30	50	150	25	enkele					160													8	+	
Visvijvers Driebruggen																															
Visv. Valkenswaard																															

Periode 1990-2022:

Gebied	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Achtereinds Laag																																	1	
Atlasblok 5145									1-3																									
Beleven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0		
Budel-Dorplein																																		
- De Hoort	70	75	200	354	500	1000	1200	2000	2000	1700	1900	1800	1800	1800	1700	1100	1000	0	0	0	250	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
- Loozerheide	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	30	21	7	11	104	12	0	0	0	0		
- Ringselven/Budelco	7300	7470	8000	7000	5000	4500	350	200	30	0	0	5	0	0	0	0	7	12	0	0	0	40	88	19	47	8	25	24	14	15	21	0		
Cartierheide	5	10	10-15	12	10	3	0	14	9	22	300	130-140	425	500	700	3000	1000	1400-2300	900-1500	3800	1800	1200	1050	3235	461	800	400-660	300	300	0	150			
De Vleut Eindhoven																																		
Groote Heide	0	0																					133	218	0	63	1	0	3	0	0	0		
Hasselsvennen	0	2	0	0	17	319	150	100	100	100	93	100	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
Kempervennen																																		
Knooppunt Batadorp																																		
Landschotse Heide	60	100	200	300	300	190-310	250	75-125	0	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Malpieheide	1525-1625	1025	1500	1500-2500	3000	2500	2150	2000	2150	2000	2100	1750	1500	1000	750	800	600	450-750	300-500	150	130-220	30-50	50-90	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Meelbergsvan																																		
Mispeleindse Heide	+	+	100-den	2250-3750	2000	750-1250	270	170	88	68	63	70	22	0	1	1	2-4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Reuselse Moeren	25	100	550	2800	2800-4600	3000-5000	3000	2000-3300	1600	1500	1200	1200	1650	1600	1200	850	125	400	225	400	550	400	450	475	300	80	250-415	125	0	0	0	0		
Soerendonks Goor	0	0	0	70	129	594	950	1100	1100	500	450	250	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Strabrechtse Heide	120	170									0	0	0	0	0	0	0	0	0	1906	1512	144	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
- Strabr. Heide oost	+	60	833	514		173	0	0	0	0					0	15	170	660	1400	1906	1600	160	3	0	1							4		
- Strabr. Heide west					21	29									3	2	93	6	0	0	17	150	1	0	0	1	7	0	0	0	0	0		
Visvijvers Bergeijk																																	300	
Visv. Valkenswaard																																	>30	

Tabel 6. Kokmeeuw: resultaten van raapacties van eieren op de Malpie in 1986 t/m 1990. Als gevolg van de raapacties kwamen nauwelijks jonge Kokmeeuwen groot. Dit leidde echter niet tot een afname van de broedpopulatie op de Malpie, blijkbaar door instroom van elders (bron: Bos 1992).

Jaar Datum	1986			1987			1988			1989			1990		
	12/13 mei	2/3 juni	23/25 juni	13/14 mei	3 juni	24/27 juni	11 mei	2 juni	22/23 juni	11 mei	2 juni	22 juni	14/15 mei	5/6 juni	27 juni
Aantal nesten	965	971	718	1240	1311	614	1524	981	172	563	894	305	1522	1331	492
Aantal eieren	2068	2493	1798	2720	2870	1459	3053	2311	346	1191	2082	630	2845	2881	955
Gemiddeld aantal eieren per nest	2,14	2,57	2,50	2,19	2,19	2,38	2,00	2,36	2,01	2,12	2,33	2,07	1,87	2,16	1,94

Verstoringen van nesten en broedsels

In het verleden werden veel nesten en broedsels verstoord. Enkele voorbeelden (Cox & Schellekens 1984, Ornis):

- Budel-Dorplein: in 1964 werden 2000 eieren geraapt; in 1981-84 werden onregelmatig eieren geraapt (gemiddeld 2000 per seizoen) in de uitbreidingen van de meeuwenkolonie in het vennengebied ten zuiden van de spoorweg; in 1982-84 werden resp. ca 500, ca 300 en ca 300 nesten verstoord.
- Cartierheide: in 1976 werden 3x per week in april-juni eieren geraapt (totaal 500) en nesten verstoord; in 1977 werden eieren geprikt, eieren geraapt en nesten verstoord; in 1978-84 werden vogels geschoten met flobert en eventuele legsels vernietigd.
- Hasselsvennen: in 1970 werden nesten verstoord.
- Landschotse Heide: in 1982-84 werden eieren geraapt: in 1982 4042, 1983 315 en 1984 26 eieren.

- Malpie: in 1975 werden nesten verstoord, vanaf 1977 werden Kokmeeuwen verstoord door het produceren van 'herrie'; in 1984 werden op een deel van de vennen onregelmatig eieren geraapt (totaal 7709) en nesten verstoord (totaal 1270); vanaf 1982 werden eieren geraapt en nesten vernield; in 1986 t/m 1990 werden systematisch eieren geraapt (zie tabel 6); in 2000 werd gemeld dat de gemeente 3x per jaar eieren raapt
- Mispelendse Heide: in 1969 werden 4x, om de week, eieren geraapt (totaal 17.000) op het Goorven; op 3 mei werden 3250 nesten en op 10 mei 800 nesten verstoord; in 1975-84 werden eieren geraapt, 3x per seizoen met onregelmatige tussenperiodes, en nesten verstoord; in 1975-81 werden eieren in het gehele gebied geraapt, vanaf 1983 in een gedeelte.
- Neterselse Heide: tot 1984 werden eieren geraapt; in 1984 werden 3x om de 20 dagen eieren geraapt (totaal 1860).

- Reuselse Moeren: in 1993 werden op 13 mei 2800 nesten (met 4900 eieren), op 3 juni 2120 nesten (met 4907 eieren) en op 25 juni 520 nesten (met 943 eieren) vernietigd.
- Soerendonks Goor: in de jaren 1993 t/m 1995 werden eieren geraapt.
- Strabrechtse Heide: in de periode 1975-83 werden onregelmatig eieren geraapt en nesten vernield: in 1975 400, 1978 160, 1982 60 en 1983 128 eieren.

Reproductie

Ondanks de enorme aantallen Kokmeeuwen nesten in het verleden, is er bijna geen informatie verzameld over de reproductie. Hieronder in chronologische volgorde een samenvatting van de beschikbare gegevens.

Op de Malpie werd tijdens raapacties in de jaren 1986 t/m 1990 bijgehouden hoeveel nesten en eieren er per datum geraapt werden (Bos 1992, zie tabel 6). Onbekend was in welke mate het om volledige legsels ging, en ook was niet bekend wat het

uitvliessucces was (alle gevonden legsels werden geraapt).

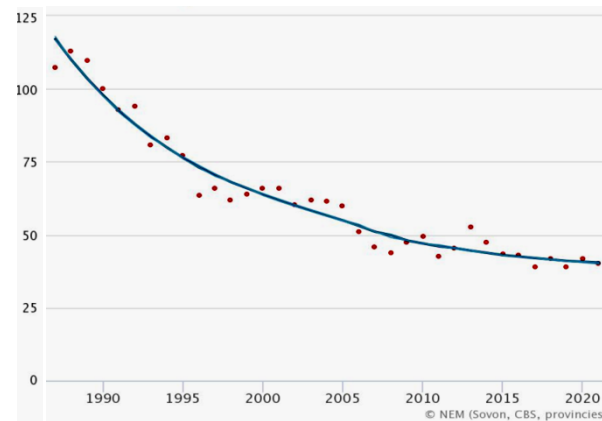
Tijdens een eerste onderzoek naar de broedbiologie van Kokmeeuwen in 1997 (van Stienen et al. 1998) bleek het broedsucces in binnenlandkolonies matig tot slecht, hetgeen overeenkwam met de waargenomen afname in het aantal broedparen in die kolonies. Bij Budel-Dorplein werden 83 legsels gevolgd die gemiddeld 2 eieren bevatten (waarschijnlijk onderschat door geringe bezoekenintensiteit), waar vervolgens geen jongen uitkwamen als gevolg van betreding door ganzen. Het onderzochte deel van de kolonie bij Budel-Dorplein was echter niet representatief: het betrof nesten op een eiland met ganzen.

Deuzeman (2000) trachtte het broedsucces te volgen in twee kleine kolonies en meldde hierover het volgende. In het Soerendonks Goor werden gemiddeld 3 eieren per paar gelegd en in de Hasselsvennen gemiddeld 2,3 eieren per paar (n=20). Alleen van het Soerendonks Goor werd bekend hoeveel jongen er gemiddeld per paar uitgevlogen, nl. 1,3. Dit is landelijk gezien een hoog broedsucces. Vermoedelijk vond er echter onder de uitgelopen jongen een hoge sterfte plaats, als gevolg van predatie door snoeken.

Op waarneming.nl staat een melding van aantallen eieren per nest in een kolonie bij de Ringselvennen (Budel-Dorplein) op 18 mei 2014: 28 nesten met 3 eieren, 8 nesten met 2 eieren, 2 nesten met 1 ei en 9 nesten met een onbekend aantal eieren.

Landelijke situatie

De Kokmeeuw bereikte in Nederland in de jaren '80 topaantallen met ca 225.000 paren. Daarna namen de aantallen gestaag af en resteerde rond 2020 nog maar 40% van het aantal paren in 1990. Oorzaken waren een combinatie van voedselgebrek (o.a. door verdroging, vermessing en afdekken van vuilstorplaatsen) en predatie van eieren en jongen.

Figuur 3. Kokmeeuw: landelijke populatie-index in de periode 1990-2021 van het aantal Kokmeeuwparen in de belangrijkste broedgebieden (rode punten) met trendlijn (blauw) (bron: [website Sovon](#)).

Onderzoek door van Dijk et al. (2009) bevestigde dat binnenlandkolonies minder succesvol waren dan kustkolonies en dat de reproductie in beide typen kolonies beneden 1 uitgevlogen kuiken per broedpaar lag, het minimum dat nodig is om de populatie stabiel te houden. Predatie tijdens de eifase bleek de belangrijkste reden van achteruitgang, vooral bij binnenlandkolonies.

 Bos, J. 1992. Onderzoeksproject Malpiegebied Valkenswaard 1986-1990. Deelrapport 4: bestrijding en aantalsontwikkeling van de kokmeeuwen. [Rapport VWG De Kempen](#).

Cox, P. & E. Schellekens 1984. Aantalsontwikkeling en beheer van de Kokmeeuw (*Larus ridibundus*) van Zuidoost-Nederland. Kath. Univ. Nijmegen.

Dijk, J.G.B. van et al. 2009. Reproductie van de Kokmeeuw in kust- en binnenlandkolonies. [Limosa 82: 13-22](#).

Higler, L.W.G. 1962. De Census van de Kokmeeuw (*Larus ridibundus* L.) in Nederland, België en Luxemburg in 1961. *Limosa* 35: 260-265.

Higler, L.W.G. z.j. Kokmeeuwinventarisatie 1961. Rapport, RIVON.

Langenhoff, V. 1952. Enige broedvogels in Noord-Brabant. IV Drie Meeuwvogels. *Brabantia* 1: 102-109.

Peeters, L. 1983. De Kokmeeuwen van kolonie Dorplein. [Blauwe Klauwier 9\(2\): 9-10](#).

Stienen, E.W.M. et al. 1998. Broedresultaten van Kokmeeuwen in Nederland in 1997. *Sula* 12(1): 1-11.

Roek

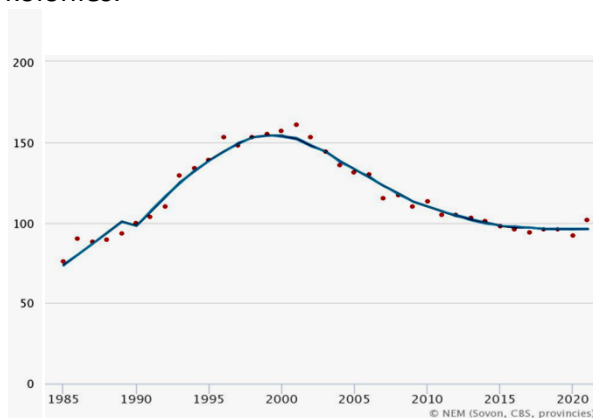
Roekenkolonie langs de Maarheezeweg bij Budel, 11 maart 2023 (TH)

Over de Roek als broedvogel in de Kempen tot en met 2021 heb ik eerder uitgebreid geschreven. Ik beperk me daarom tot de gegevens van 2022, en vergelijk die wel met voorgaande jaren.

De Roekeninventarisatie van de provincie in 2022 leverde voor de Kempen 777 nesten op in 48 kolonies. Op de verspreidingskaart (figuur 4) zijn diverse kolonies van meer dan 100 nesten te zien (de grootste was 209 nesten), maar die lagen allemaal buiten de Kempen, bij Gemert en Deurne. Binnen de Kempen was de grootste kolonie die van 82 nesten bij Bergeijk. De resterende kolonies waren allemaal kleiner dan 50 nesten en de meeste zelfs hooguit 10 nesten. De gemiddelde grootte van de kolonies was slechts 16 nesten.

De verspreiding van de kolonies was in 2022 vergelijkbaar met 2021. De kolonies kwamen zoals gewoonlijk in clusters voor en grote delen van de Kempen bleven weer 'leeg'.

De afgelopen decennia is het aantal kolonies, de gemiddelde koloniegrootte en de frequentieverdeling over koloniegroottes drastisch gewijzigd. Het totaal aantal nesten in de Kempen nam na een piek in 2005 fors af, het aantal kolonies steeg onderwijl flink en de gemiddelde koloniegrootte daalde sterk (figuren 5 en 6). Kort gezegd: steeds minder Roeken broedden in steeds meer en steeds kleinere (inmiddels piepkleine) kolonies.

Figuur 7. Roek: landelijke populatie-index in de periode 1985-2021 van het aantal Roekenparen in de (belangrijkste) broedgebieden (rode punten) met trendlijn (blauw) (bron: [website Sovon](#)).

Het patroon van toename van de populatie gevolgd door afname was ook op landelijk niveau prominent aanwezig (figuur 7). De

landelijke trend en die in de Kempen liepen echter niet helemaal synchroon. De landelijke piek werd nl. rond het jaar 2000 bereikt terwijl die in de Kempen net wat later viel, rond 2005.

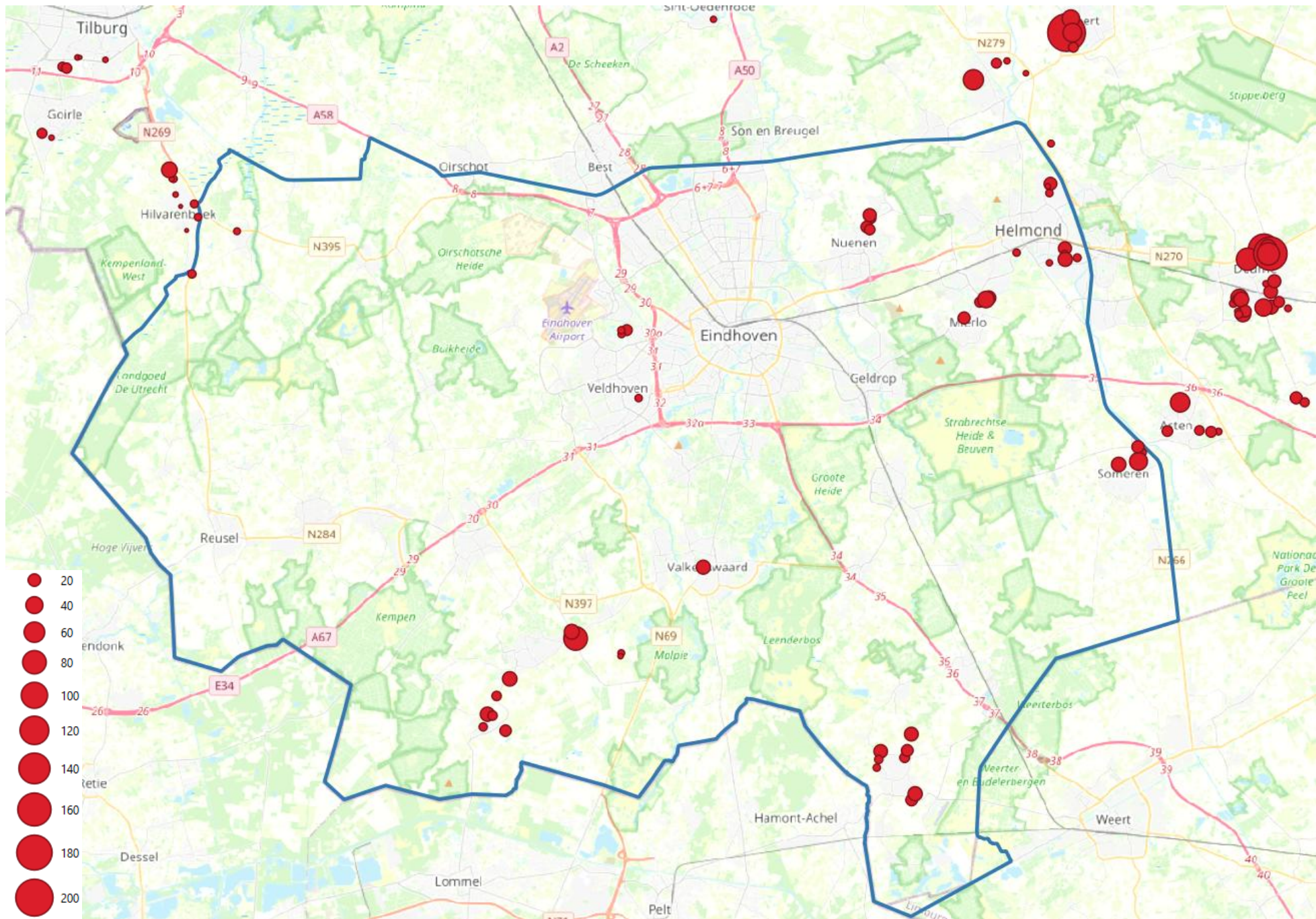
Over de (mogelijke) oorzaken van de waargenomen patronen verwijs ik naar het uitgebreide artikel dat ik vorig jaar schreef.

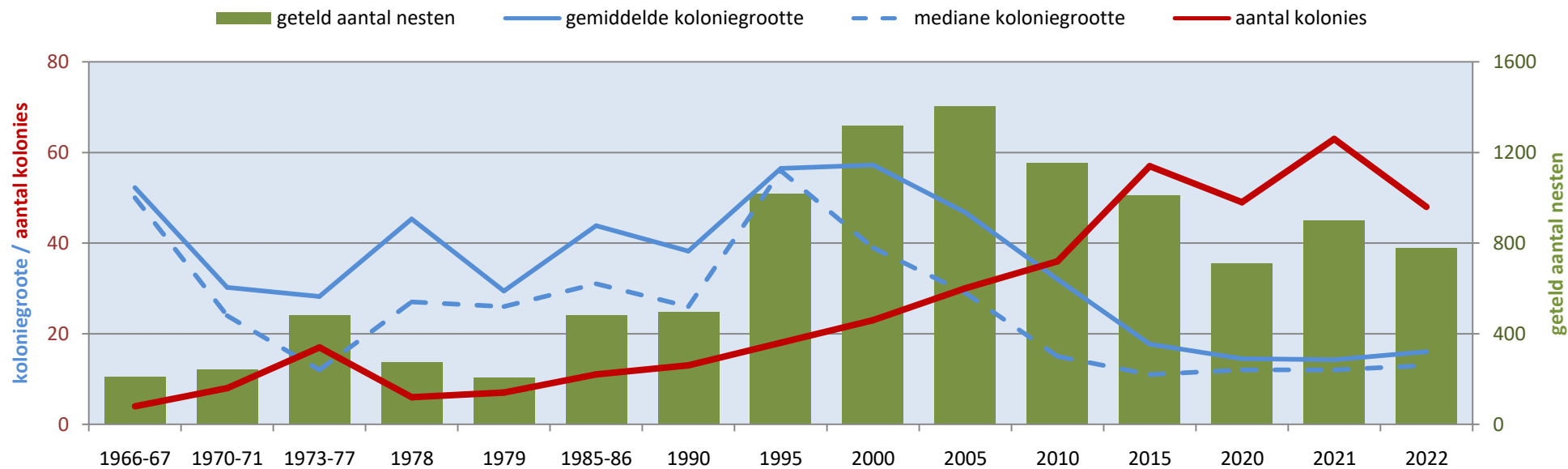
Roek bij De Hobbel (Riethoven), 18 februari 2023 (Peter Simon)

 Heijnen, T. 2022. Roekenkolonies in de Kempen in de periode 1936-2020. [Blauwe Klauwier 48\(2\): 73-100](#).

Heijnen, T. 2022. Roekenkolonies in de Kempen in 2021. [Blauwe Klauwier 48\(2\): 130-131](#).

Figuur 4. Roek: kolonies in 2022 in de Kempen en directe omgeving (bron: Roekentelling Provincie Noord-Brabant).

Figuur 5. Roek: aantal nesten, aantal kolonies en gemiddelde en mediane koloniegrootte in de Kempen in de periode 1966-2022.

Figuur 6. Roek: aantal kolonies per koloniegrootte in de Kempen in een aantal jaren in de periode 2000-2022.

Oeverzwaluw

Kunstwand in het Achtereinds Laag, 10 juni 2022 (TH)

Kolonies van Oeverzwaluwen worden al decennia bijgehouden (zie tabellen 7, 8 en 9), maar de volledigheid van de gegevens is lastig te beoordelen en er waren ongetwijfeld de nodige tekortkomingen. Die hebben onder meer te maken met het plotseling ontstaan en verdwijnen van broedplaatsen, zoals afgravingen en zanddepots. Oeverzwaluwen weten tijdelijke broedplaatsen snel te vinden, maar ze ontsnappen makkelijk aan de aandacht van vogelaars. Andere tekortkomingen (die zorgen voor onzekerheden over geregistreerde aantallen) hebben te maken met het bepalen van het aantal paren. Dat is niet makkelijk, gebeurde niet eenduidig en de telmethode werd niet vastgelegd. Sommigen telden nestingen, andere alleen de nesten die zichtbaar bezet waren aan de hand van invliegende vogels en weer

anderen telden alleen de nesten die bij een 'zaklampinspectie' bezet bleken. De eerste methode kan leiden tot een overtelling en de tweede tot een ondertelling. Met de derde methode worden alleen succesvolle paren geteld.

Aantallen per periode

Tot begin jaren '60 waren er maar weinig kolonies bekend (tabel 7). De gegevens waren vermoedelijk 'anekdotisch' en verre van volledig. In 1963 werden 138 paren in 5 kolonies geregistreerd waaronder 70 in de gemeente Reusel en 48 bij de IJzeren Man in Geldrop.

Tabel 7. Oeverzwaluw: aantal paren per kolonie t/m 1962 (bronnen: Braaksma et al. 1955, NDFF).

Aalst	1948 30 paar op 4 juli, 1952 10 paar in zandafgraving Ekenrooi
Borkel en Schaft	1952 3 paar op 17 juni bij nestgangen langs weg naar Valkenswaard
Geldrop-Mierlo	1944 enkele ex op 21 mei bij Beuven; 1952 kolonie verlaten
Eindhoven	1928 aanwezig als broedvogel op 28 april bij de huidige kruising Willemstraat-Vonderweg, 1930 aanwezig als broedvogel op 18 juli omgeving Eindhovens Kanaal nabij huidige rondweg, 1934 3 paren op 8 mei bij de huidige IJzeren Man, 1944 vanaf 26 april geregeld boven de Dommel, 1951 10-15 nesten op 9 mei
Knegsel	1953 10 nestgangen en 4 ex op 5 mei
Nuenen	1944 8 adult en 7 juv. op 21 juni; ca 1952 kolonie bij steenovenafgraving
Riethoven	1947 en 1948 26 juni 6 paar in heideafgraving
Steensel	1952 15 paar in zandafgraving
Valkenswaard	1955 7 ex op 2 juni hele dag bij Venbergse watermolen
Waalre	1948 4 paar op 27 juni, 1952 3 paar aan Dommeloever

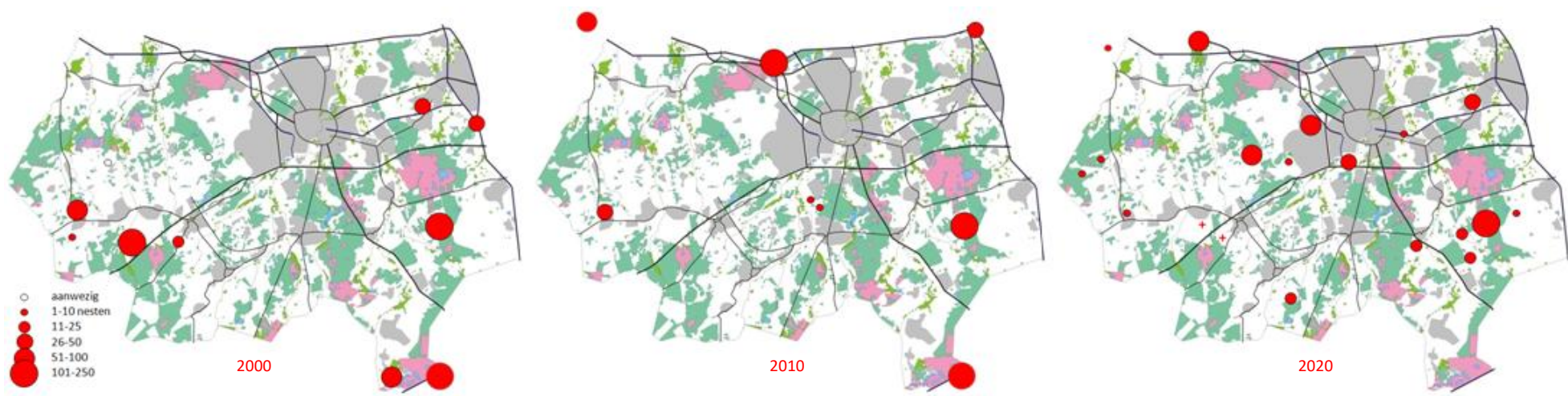
Tijdens het atlasproject in 1973-77 werd er voor het eerst uitgebreid veldwerk in de hele Kempen verricht. Het hoogste aantal Oeverzwaluwen werd in 1977 vastgesteld: 276 paren in 13 gebieden. Als de gegevens van 1977 worden aangevuld met mogelijk gemiste kolonies die wel in 1973 t/m 1976 werden opgetekend, dan bedroeg het werkelijke aantal in 1977 wellicht 400 paren. De grootste kolonie zat in een oever van het Beatrixkanaal en omvatte in 1977 80 nesten.

De gegevens uit de jaren 1978 t/m 1997 waren verre van volledig en geven geen goed totaalbeeld. Kolonies van 50 of meer paren werden toen aangetroffen bij Ekkersweijer (max. 123 paren in 1979, in de overige jaren max. 60), Aanshot bij Eindhoven (48 in 1996) en het Beatrixkanaal (max. 65 in 1980).

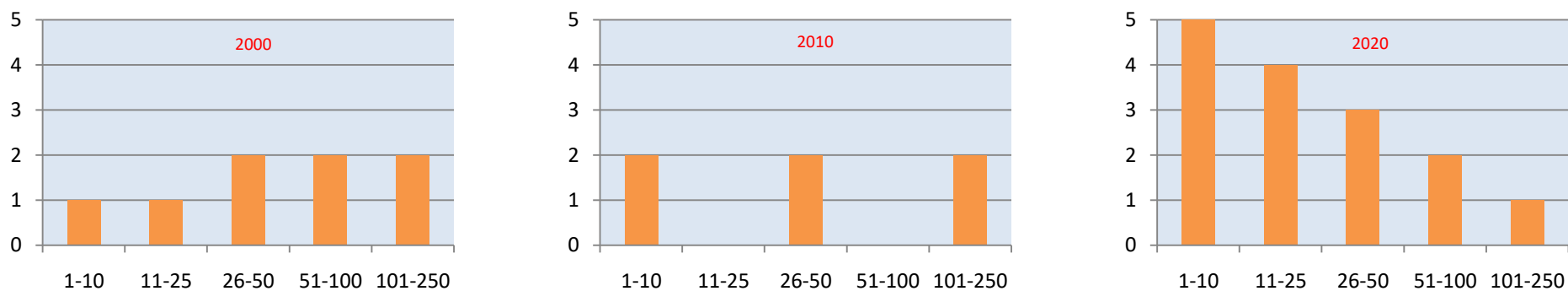
De atlasperiode 1998-2000 leverde een completer beeld op met in totaal 295 paren in 1998 en 1999 en 567 in 2000. Grote kolonies waren te vinden bij de Visvijver Reusel (60 paren in 2000), E3-strand (70 in 1998), Achterste Hoef bij Bladel (125 in 2000), Ronde Bleek bij Sterksel (125 in 1998, 175 in 1999 en 225 in 2000) en Looserplas bij Budel-Dorplein (59 in 2000).

Tabel 8. Oeverzwaluw: aantal paren per gebied per jaar in de periode 1963-1989 (bronnen: van Erve et al. 1967, Ornis, NDFF en diverse rapporten). De gebieden staan op volgorde van atlasblok. + = aanwezig. Wandtype: AF = afgraving, BE = beekoever, KA = kanaaloever, KU = kunstwand, SL = slootoever, ZA = zandberg/zanddepot.

Atlasblok	Gebied	1963	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	Wandtype	
5058	Gemeente Reusel	70																								
5058	Haarweg, Hooge/Lage Mierde											7														
5124	Brug Wilhelmina kanaal, Best																		4			2		5		
5125	Ekkersrijt, weg Eindhoven-Son												15													AF
5133	Eindhoven Airport																	34								
5134	Batadorp, Eindhoven														10	30		+	4	0				40		
5134	Ekkersweijer, Eindhoven									8	10	10	20	123	40	50	40	60	0	0	40	4	11	57		
5134	Ploegstraat, Eindhoven-Best																					2				
5134	Achtse Barrier, Eindhoven															10										
5135	Verlende Kennedylaan, Eindhoven																						6			
5135	Ekkersrijt, Eindhoven														20										SL	
5137	Brandevoort, Helmond														0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	ZA
5137	Jansen bouw, Helmond														0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
5141	Woonwagenkamp NO van Vessem				20																					
5144	Beatrixkanaal							35	60	70	70	80	+	32	65	30	10	0	0							KA
5144	Welschap, Eindhoven																	34								
5144	Hanevoet, Eindhoven												17	0												ZA
5146	Grindbedrijf Hoogers, Geldrop															15	30	5	0							
5146	Hulsterbroek, Geldrop														9		2									BE, ZA
5146	Kleine Dommel, Geldrop														0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
5147	Luchen, Mierlo															4										
5148	Kanaalsplitsing, Helmond																						23			
5151	De Lei, Netersel																									
5151	Raamsloop, Reusel											8														
5152	Gemeente Hoogeloon c.a.	15																								
5153	E3-strand, Eersel									15	+	4	38	49	65	10	40	0	0	0	0	0	0	0	0	ZA
5154	Afgraving bij Philips Visvijvers									50	52	7	0													AF
5154	De Meeris, Waalre												+	31	70	0										AF
5154	Dommel bij de Run (locatie?)															19										BE
5154	Dommel bij Waalre												4			20	4						0			BE
5154	Kerkakkers, Dommelen												30													AF
5154	Gemeente Waalre			40	55																					
5156	Ijzeren Man, Geldrop	48										10	0													AF
5156	Heezenbosch, Heeze						8	0																		AF
5156	Kleine Dommel bij Rul, Heeze														3											BE
5156	Kleine Dommel bij Strabrecht, Heeze														18											BE
5156	Atlasblok 5156									9																
5158	Blank Water, Someren-Eind																	25								
5618	Huijbregts, Voorste Heikant, Reusel														0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
5618	Kippereind, Reusel												9													
5618	Gemeentewerf Reusel												20													
5711	Vuilnisbelt bij Brandtoren, Reusel									9																
5713	Atlasblok 5713																									
5714	Heiereind, Riethoven											2														
5714	Gemeente Westerhoven			50																						
5714	Westerhoven						15																			
5714	omgeving Dommelen																									ZA
5714	Geenhoven, Valkenswaard																									AF
5716	De Fuut, Leenderstrijp								50																	AF
5723	Maaijerheide, Luyksgestel																									
5726	Soerendonk-Putberg									4													4	0	0	
5726	Vuilnisbelt bij Gastel					10																				
5726	Tussen Budel en Soerendonk									40																

Figuur 8. Oeverwaluw: ligging en grootte van de kolonies in 2000, 2010 en 2020 (voor bronnen zie tabel 9).

Figuur 9. Oeverwaluw: aantal kolonies (verticale as) per koloniegrootte (horizontale as) in 2000, 2010 en 2020 (voor bronnen zie tabel 9).

De gegevens uit de periode 2000-2022 zijn samengevat in figuur 7. De totale populatie in de Kempen schommelde tussen 246 en 610 paren in 5 tot 18 gebieden. Grote kolonies waren aanwezig bij 't Holland in Reusel (max. 53 paren in 2012), de Visvijvers Reusel (max. 96 in 2017), Kattenbroek bij landgoed De Baest (68 in 2020), langs de A58 bij Best (50 in 2013), knooppunt

Batadorp (max. 221 in 2010), Brandevoort (max. 124 in 2021), Halfmijl bij Veldhoven (max. 81 in 2020), Park Meerland in Eindhoven (max. 149 in 2017), Achtereinds Laag bij Aalst (78 in 2022), Stalmansweg-Peelrijkweg bij Someren (63 in 2018), Achterste Hoef bij Bladel (125 in 2000), Langakkers bij Leende (max. 90 in 2019),

Ronde Bleek bij Sterksel (max. 370 in 2002) en Pandijk bij Sterksel (max. 79 in 2009).

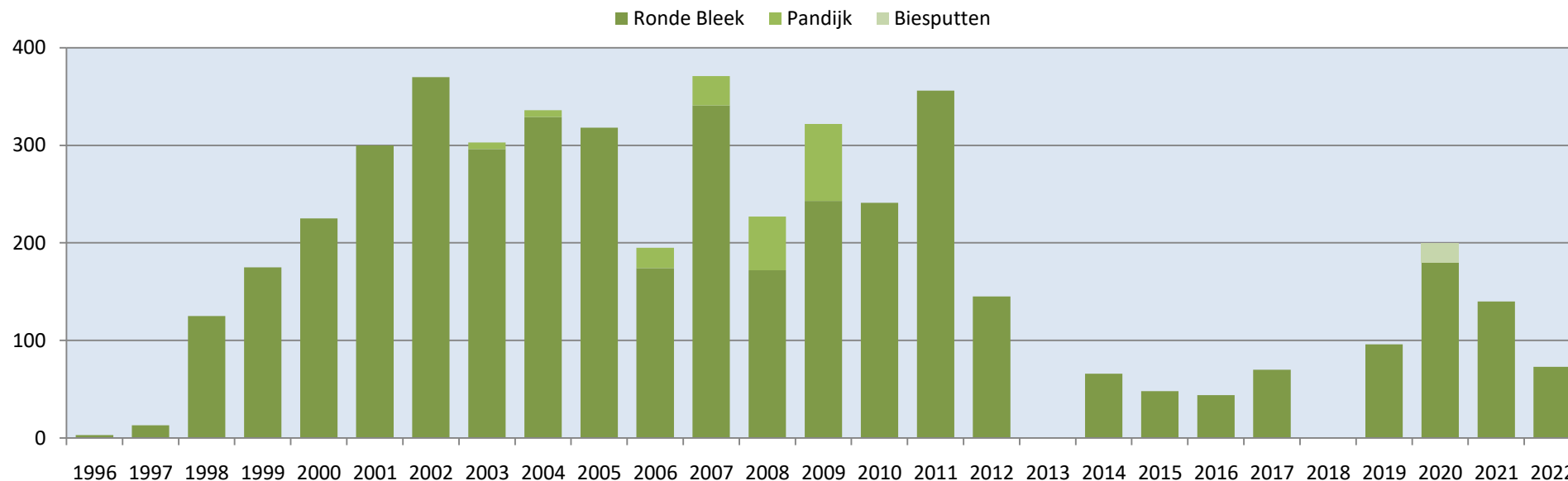
Uit de verdeling van het aantal kolonies per koloniegrootte in drie jaren (figuren 8 en 9) bleek dat het aantal kolonies toenam (2020 was overigens een piekjaar, zie figuur 7) en dat daarbij kleine kolonies naar verhouding talrijker werden dan grotere kolonies.

Kolonies bij Sterksel

De kolonies in de omgeving van Sterksel vormen al vele jaren een bolwerk voor de Oeverzwaluwen in de Kempen. Ze worden al

vanaf 1996 geteld en de gegevens laten een enorme dynamiek in aantallen zien. Piekaantallen van minstens 200 paren waren er in de periode 2000 t/m 2011, met als top

370 paren in 2002 en 356 paren in 2011. Daarna nam het aantal fors af en kwam niet meer boven 200 paren uit (figuur 8).

Figuur 8. Oeverzwaluw: aantal paren van kolonies bij Sterksel in de periode 1996-2022.

Habitat

Afgravingen en zanddepots zijn altijd belangrijke broedhabitats geweest en bepalend voor het totaal aantal paren in de Kempen.

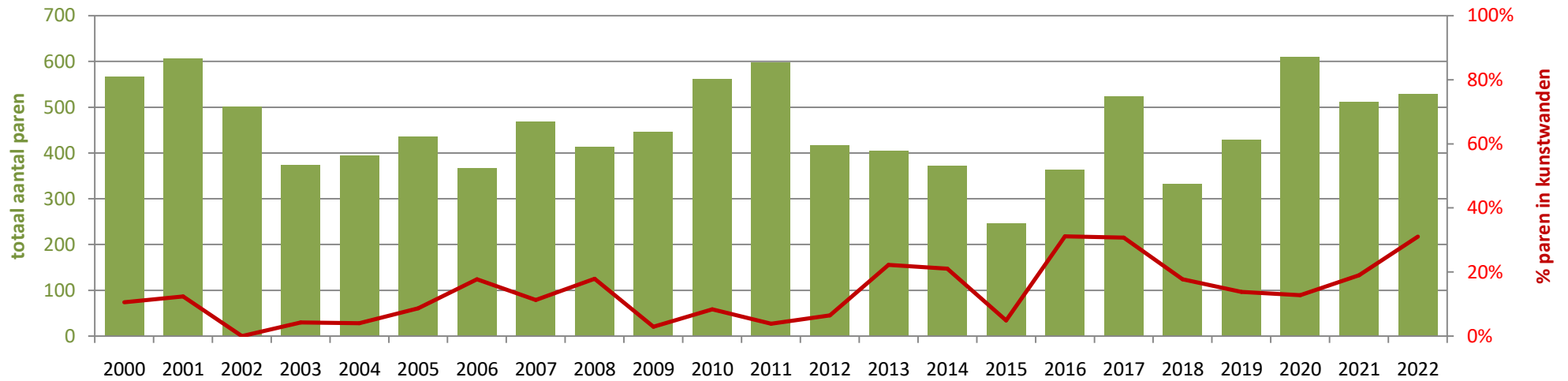
Het aanbod van natuurlijke habitats zoals steile oevers van beken was en is zeer laag. Beekoevers zijn uit slechts enkele jaren bekend als broedplaats en de aantallen stelden t.o.v. het totaal niet veel voor.

Zanddepot op de Patersgronden met Oeverzwaluw-nesten, 7 juni 2022 (TH)

De grootste beekoeverkolonie was 18 nesten groot en zat in 1980 in de oever van de Kleine Dommel bij Strabrecht (Heeze).

In 1990 werden in de Kempen, op initiatief van Peer Busink van VWG De Kempen, de eerste kunstwanden gecreëerd, beide op Ekkersweijer. Gedurende een aantal jaren hebben Oeverzwaluwen hiervan gebruik gemaakt tot maximaal 42 nesten in 1996.

Figuur 9. Oeverwaluw: totaal aantal paren in de Kempen en het percentage daarvan in kunstwanden.

In 2000 werd, eveneens op initiatief van VWG De Kempen, aan de nieuwe Visvijver Reusel een Oeverwaluwwand gemaakt. Ook deze wand was een succes en jaarlijks broeden hier nog steeds Oeverwaluwen, met een maximum van 87 paren in 2021. Ook recentelijk zijn er nog de nodige wanden aangelegd: in het Kattenbroek onder Stipdonk (aangelegd in 2020), De Tienden bij Hapert (in 2021), het Goorbroek bij Dommelen (2021), 't Heike bij Vessem (in 2022) en het Achtereinds Laag bij Aalst (in 2022).

De kunstwanden namen in de periode 2000-2022 0% tot ruim 30% van het aantal paren voor hun rekening (figuur 9). In het topjaar 2022 voor kunstwanden ging het om 164 paren (in 3 wanden), 31% van het totaal.

Kunstwand in De Tienden bij Hapert, 13 juni 2021 (Jules Andela)

Andela, J. 2021. Afwerken Oeverwaluwand Hapert. [Blauwe Klauwier 47\(3\) 12-13](#).

Braaksma, S., W.H.Th. Knippenberg & V. Langenhoff 1955. Enige broedvogels in Noord-Brabant. Oeverwaluw & Nachtzwaluw. *Limosa* 29(1-3): 95-99.

Busink, P. 1995. Ekkersweijer wel en wee in 1994. [Blauwe Klauwier 21\(2\) 11-13](#).

Busink, P. 1995. Oeverwaluw wel en wee bij Ekkersweijer in 1995. [Blauwe Klauwier 22\(2\): 1-5](#).

Hijnen, F. 2023. Oeverwaluwen (bezoeken en graven nesten in zandwand) - High Tech Campus, Eindhoven april 2020. [YouTubekanaal Vogels in de Kempen](#)

Hilgers, L. & V. Retel Helmrich 1979. Oeverwaluwen & ontgrondingen in midden-Brabant. VWG Midden-Brabant.

Leys, H.N. 1987. Historie, huidige status en broedbiotoop van de Oeverwaluw. [Vogeljaar 35\(3\) 106-113](#).

Leys, H.N. 1990. De Oeverwaluw *Riparia riparia* in 1990 in Nederland. [Vogeljaar 39\(5\): 193-197](#).

Nunen, H. van 2019. Oeverwaluw (*Riparia riparia*) 2019 in Gemeente Bergeijk. [Rapport VWG De Kempen](#).

Wilde, J.J.F.E. de & J.W. Woldendorp 1964. De verspreiding van de Oeverwaluw als broedvogel in Nederland. [Vogeljaar 12\(2\): 240-247](#).

Wouters, P. 2000. Oeverwaluwwand Visvijver Reusel. [Blauwe Klauwier 26\(4\): 1-5](#).

Wouters, P. 2006. Zes jaar oeverwaluwwand visvijver Reusel. [Blauwe Klauwier 32\(2\): 15-18](#).

Wouters, P. 2009. Oeverwaluwwand visvijver Reusel. [Blauwe Klauwier 26\(4\) 1-5](#).

Wouters, P. 2014. 14 jaar oeverwaluw wand Visvijver Reusel. [Blauwe Klauwier 40\(1\): 21-24](#).

Dankwoord

Dank aan Gerard van Gool voor het beschikbaar stellen van de gegevens van de provinciale Roekentellingen, Henk Sierdsema voor de Sovon gegevens over

kolonievogels, en Noud Jansen, Hans van Nunen en Pieter Wouters voor aanvullende gegevens over Oeverwaluwen. ■

Algemene geraadpleegde literatuur

Hieronder staat gebruikte literatuur die niet bij de soortbeschrijvingen genoemd is.

Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.

Hustings, F. & J.-W. Vergeer (red.) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000.

Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.

Hustings, F. & K. Koffijberg (red.) 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon & Kosmos.

Kunstwand langs de Beerze in het Kattenbergs Broek, 5 juli 2022 (TH)

*Groene Specht op vogelakker 'Bladel 9',
4 november 2022 (Pieter Wouters)*

Ringonderzoek op vogelakker 'Bladel 9' bij Casteren in 2022

Jan Wouters

Vanaf 2018 heeft Vogelwerkgroep de Kempen enkele percelen van de gemeente Bladel in mogen richten als vogelakker. Met het inzaaien van bladrammenas, granen, boekweit en zonnebloemen krijgen overwinterende vogels voedsel in de tijd dat er op reguliere akkers weinig tot niets is te halen. Om het resultaat van de inzaai-actie te meten, worden de vogelakkers geregeld bezocht door leden van de Vogelwerkgroep en de aanwezige vogels geteld.

Het tellen van de vogels die gebruik maken van de vogelakkers is altijd een uitdaging. Grote vogels gaat meestal wel omdat die niet in grote aantallen voorkomen. Maar de kleinere vogels, vooral vinkachtigen, zitten vaak in grote groepen. En die bestaan vaak ook nog uit verschillende soorten. Dan kun je die tellen of schatten als ze even bij elkaar in de bomen gaan zitten. Of als ze opvliegen van de akker.

Dan zijn er nog soorten die niet zo sociaal zijn, zoals zangertjes en mezen. Bij de tellingen op de vogelakkers bleken er vanaf september ook grote aantallen mezen te komen eten van de zonnepitten. Ze komen

telkens een zonnebloempit halen uit een zonnebloem en vliegen daarmee naar de rand van het veld. Daar maken ze in de dekking de pit open en eten de inhoud op. Vervolgens vliegen ze weer de akker op en herhaalt zich deze beweging. Als er zo tientallen mezen op en neer vliegen is het zeer moeilijk in te schatten hoeveel het er in werkelijkheid zijn. Zijn het er 20, 50, of 100?

Jan aan het werk, 27 oktober 2022 (Pieter Wouters)

Om die vraag te kunnen beantwoorden zijn we in 2019 met een ringproject begonnen. We hebben op een akker ('Bladel 9' in de terminologie van de Vogelwerkgroep) aan de Biezegoren in Casteren een aantal keren mezen gevangen en geringd. Dat leverde verrassende aantallen op. Er was inderdaad een dag dat we meer dan 100 mezen vingen. En er kwamen op die dag zeker nog meer mezen eten. Naar schatting kwamen er in dat najaar ruim 250 Koolmezen en bijna 200 Pimpelmezen van deze akker eten.

De vogelakker in volle bloei, eind augustus 2022 (JW)

In 2020 bleek deze vogelakker van de gemeente Bladel over te gaan naar Brabants Landschap. Voor de voortzetting van het ringproject was het nodig om ook

toestemming te krijgen van Brabants Landschap om daar te mogen ringen. Die toestemming werd gelukkig verleend en ook in 2022 mochten we weer aan de slag.

Boomklevers, 4 november 2022 (Pieter Wouters)

Resultaten

In 2022 hebben we het onderzoek voortgezet aan de mezen die akker 'Bladel 9' bezochten. Ondanks de droge zomer stonden er eind augustus aardig wat zonnebloemen in bloei (zie foto). Door de

droogte waren ze wel wat kleiner dan gewoonlijk. Dat resulteerde in wat minder zonnebloempitten dan in de jaren 2019 en 2020.

We hebben op 9 dagen gevangen vanaf half september tot begin december toen de zonnebloemen vrijwel uitgeput waren. In de tabel staan de aantallen per dag geringde vogels. In totaal konden we bijna 400 vogels ringen. Driekwart daarvan waren Koolmezen en Pimpelmezen. De andere soorten geven een aardig inzicht welke vogelsoorten er zoal nog meer op de vogelakkers voorkomen. Een aantal daarvan wordt bij reguliere tellingen niet of nauwelijks opgemerkt, maar ze profiteren op hun

manier van de vogelakker.

Verder is uit het verloop te zien dat de aantallen mezen vanaf half november sterk terugliepen. De andere soorten zoals Winterkoning en Heggenmus kwamen vaak in een golf voorbij en leken daarna weer te verdwijnen. Het is informatief om te zien dat elke soort zijn eigen tijdschema heeft.

Koolmezen

Het verloop van de vangsten leek erop te wijzen dat het dit jaar voornamelijk om plaatselijke vogels ging. In september waren de hoogste aantallen aanwezig. Eind oktober en begin november kwam er nog een golfje langs van mezen, misschien van elders. Daarna kwamen er nog nauwelijks nieuwe

Aantal geringde vogels op vogelakker 'Bladel 9' in het najaar van 2022.

	Vangdatum									Eind-totaal
	15-9	23-9	7-10	27-10	4-11	11-11	21-11	29-11	6-12	
Groene Specht					1					1
Winterkoning			2	2	4	2	4	2		16
Heggenmus		9	3	5	8		1			26
Roodborst	2		2	3	1	2				10
Zanglijster	1									1
Zwartkop	1	3		1						5
Tjiftjaf	6	3	2	1						12
Goudhaan							3			3
Staartmees						2				2
Matkop	1									1
Pimpelmees	17	12	12	17	38	22	13	7	10	148
Koolmees	50	14	18	39	20	5	9		1	156
Boomklever				1	3					4
Vink				5	3					8
Dagtotaal	78	41	39	74	78	33	30	9	11	393

Koolmezen bij. Toen de zonnebloempitten op waren verdwenen ze. Van de 156 geringde Koolmezen werden er in de loop van het najaar 31 teruggevangen. Die bleven gemiddeld 36 dagen. Van de 50 koolmezen die op 15 september geringd werden zijn er 12 later in het seizoen teruggevangen. Zij bleven gemiddeld 57 dagen met een maximale verblijftijd van 75 dagen. Van voorgaande jaren werden er 5 teruggevangen: twee van 2021 en drie van 2020. Deze vogels keerden dus weer terug naar de plaats waar ze in een vorig najaar of winter voedsel konden vinden.

Matkop, 6 januari 2020 (Pieter Wouters)

Pimpelmezen

Het aantal Pimpelmezen liep langzaam op tot een piek begin november. Blijkbaar was er toen een golf nieuwe vogels aangekomen, waarschijnlijk van elders. Ook later in het

seizoen bleven er nog steeds nieuwe Pimpelmezen komen.

Van de 148 geringde Pimpelmezen werden er naderhand 34 teruggevangen. Ze bleven gemiddeld net als de Koolmezen 36 dagen. We ving drie Pimpels terug van twee jaar geleden, 2020.

Vergelijking met voorgaande jaren

In vergelijking met de voorgaande jaren 2019 en 2020 waren de gevangen aantallen bij de Koolmezen wat lager. Een reden daarvoor zou kunnen zijn dat er wat minder voedsel beschikbaar was: minder zonnebloemen en wat kleinere. Maar omdat we nu eerder begonnen zijn met de vangsten zou je verwachten dat er meer zouden zijn. Dat was toch niet het geval. Pimpelmezen zijn er wel wat meer gevangen dan in die jaren. Het is een bekend verschijnsel dat er in het ene najaar veel mezen verschijnen en in een ander weinig. Dat is voor de Koolmees en Pimpelmees onafhankelijk van elkaar.

Herkomst

De herkomst van de vogels is uit het ringonderzoek nog niet opgehelderd: er zijn geen vogels met een niet door ons aangelegde ring gevangen. Wel kwam er een

terugmelding van een Koolmees die op 2 december 2019 was geringd op de vogelakker. Deze werd op 22 september 2022 gedood in een muizenval op een boerderij 700 meter van de ringplaats. Duidelijk een lokale vogel.

Ten slotte

Het is duidelijk dat de vogelakker gedurende enkele maanden voorzag in het voedsel voor zeker 300 mezen. Waarschijnlijk waren het er meer, misschien wel het dubbele, maar dat is moeilijk te zeggen.

Wat de Koolmezen betreft waren het vooral lokale vogels die zich na het broedseizoen concentreerden op plaatsen waar veel voedsel was. Voor de Pimpelmezen zouden het ook vogels van elders kunnen zijn die op de trek langskwamen, maar om dat te bevestigen zijn er terugmeldingen nodig.

Dankwoord

Een woord van dank aan Brabants Landschap voor de toestemming om het onderzoek te mogen uitvoeren op de vogelakker. Ook dank aan de helpers Pieter Wouters, Cees van Rooij en Rien Kelders voor de assistentie. ■

In Nederland verzamelde huiden van Roodkopklauwieren, ongedateerd (vogels 1, 3 en 5), 21 mei 1876 (vogel 2, te Valkenswaard) en 22 april 1862 (vogel 4) (Natural History Museum, Tring, Groot-Brittannië, 24 februari 2012, Justin J.F.J. Jansen)

Broedende Roodkopklauwieren in de Kempen in de 19^e eeuw

Justin J.F.J. Jansen

Een volledig overzicht van broedgevallen van Roodkopklauwieren in De Kempen is tot heden nog niet gepubliceerd, vanwege het ontbreken van gericht museum- en literatuuronderzoek. Dit artikel vat samen wat er met gericht onderzoek naar boven is gekomen. Verrassend was dat de soort een niet ongewone broedvogel was in het midden van de negentiende eeuw. Gezien de aandacht die in recente jaren gegeven wordt aan regeneratie van in het bijzonder laag- en hoogveen, is er een mogelijkheid voor de hervestiging van deze soort als broedvogel.

De Roodkopklauwier wordt de laatste jaren steeds frequenter waargenomen in Nederland, met bijvoorbeeld 11 vogels in april-juni 2021 (Groot et al. 2022). Echter het laatste (zuivere) broedgeval in Nederland vond plaats in 1956. Wellicht kan deze enigmatische soort profiteren van de beheermaatregelen die genomen worden in gebieden zoals het Bargerveen, of kan de soort zich in Zuid-Limburg vestigen waar de Grauwe Klauwier floreert (van Dongen 2009). Beide soorten Klauwieren komen naast elkaar voor (Voous 1960) dus bij

optimalisering van het habitat lijkt niets een hernieuwde vestiging in de weg te staan. In 2018 bouwde een mannelijke Grauwe Klauwier en een vrouwelijke Roodkopklauwier een nest aan de rand van de Groote Peel (Hustings 2021).

Materiaal en methode

Tijdens reguliere bezoeken aan regionale, landelijke en internationale musea, zocht de auteur frequent naar Roodkopklauwierenmateriaal. In diverse musea werd materiaal aangetroffen, namelijk in: Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Zuid-Holland (hierna Naturalis), Booth Museum of Natural History, Brighton, Groot-Brittannië (hierna Booth Museum), University Museum of Zoology Cambridge, Cambridge, Groot-Brittannië (hierna UMZC), Natural History Museum, Tring, Groot-Brittannië (hierna NHMUK) en Manchester Museum, University of Manchester, Groot-Brittannië (hierna MMUM).

In literatuur werden de meeste verwijzingen gevonden in Wolley 1856, Oates & Reid 1905, van Erve et al (1967) en Jansen & Vlek (2010).

Resultaten

De resultaten zijn belangwekkend in Nederlands perspectief omdat er weinig data aanwezig zijn uit de rest van Nederland uit de negentiende eeuw. Er werd maar door weinig mensen verzameld, en voor Valkenswaard was er een uitzonderingspositie vanwege de valkenjacht waardoor er in het kielzog van valkeniers allerlei andere mensen meekwamen (van Oorschot 1974, Peels-Mollen 2021).

Het broeden in Nederland is in twee tijdsperioden te verdelen, en wel in een negentiende en twintigste eeuw periode. In het midden van de negentiende eeuw werd door Engelsen veel in Nederland verzameld en vaak redelijk gedocumenteerd (Jansen & Vlek 2010, Jansen 2012). Van Erve et al (1967: 220) noemt 8 broedgevallen voor Noord-Brabant in de periode 1856-1910.

In de twintigste eeuw werden geen gevallen meer aangetroffen in De Kempen. In deze periode werd nauwelijks tot niet verzameld in Nederland, en het weinige wat verzameld werd ontbeert vaak documentatie.

Onderstaande gegevens zijn afkomstig uit Engelse collecties, vaak bijeengebracht door lokale mensen of Engelse verzamelaars.

1848

Het eerste verzamelde legsel is een legsel van twee eieren uit Valkenswaard uit de collectie van Edward Clough Newcome (Wolley 1856: 244). Newcome bezocht Valkenswaard meerdere malen als secretaris van de Britse equivalent van de Falconer's club (van Oorschot 1974). De eieren werden zeker in Valkenswaard of omgeving verzameld, maar mogelijk niet door Newcome zelf maar door Jan Bots of Adriaan Mollen, de lokale valkenier. De eieren resideren nu in het UMZC, en arriveerden hier via Alfred Newton.

Foto 1. Roodkopklauwier legsel, verzameld in 1851 te Valkenswaard, Noord-Brabant (University Museum of Zoology Cambridge, Cambridge, Groot-Brittannië, 10 mei 2006, JFJJ).

1851

Via Jan Bots arriveerden acht eieren, door Jan Bots bijeengebracht in Valkenswaard. Deze worden bewaard in UMZC (Wolley 1856: 244; zie foto 1).

1855

De Engelsman Joseph Baker bezocht Valkenswaard tussen 9 mei en midden juni, en ging huiswaarts met ongeveer zes legsels (samen 25 eieren, allen bewaard in UMZC; Wolley 1856: 243, Jansen & Vlek 2010). Echter een noot in het UMZC vermeldt bij 12 eieren dat deze uit separate nesten kwamen. Vijf eieren arriveerden via Alfred Newton, de rest van de eieren via Alfred Forbes Sealy in het UMZC.

Foto 2. Roodkopklauwier legsel (zie pijlen), verzameld door William Bridger in 1855 te Valkenswaard, Noord-Brabant (Manchester Museum, University of Manchester, Groot-Brittannië, 21 mei 2006, JFJJ).

In het MMUM resideren vier legsels (zeven eieren) gekocht in 1909 van Henry Eeles Dresser, die door William Bridger werden verzameld in 1855 in Valkenswaard (foto 2 toont hiervan 5 eieren). Bridger verbleef tussen 9 mei en 22 juli 1855 in Valkenswaard (Jansen 2012, 2013).

1856

In Leende werden door Baker drie legsels verzameld (allen op 12 mei) en één in Valkenswaard (25 mei, zie foto 3).

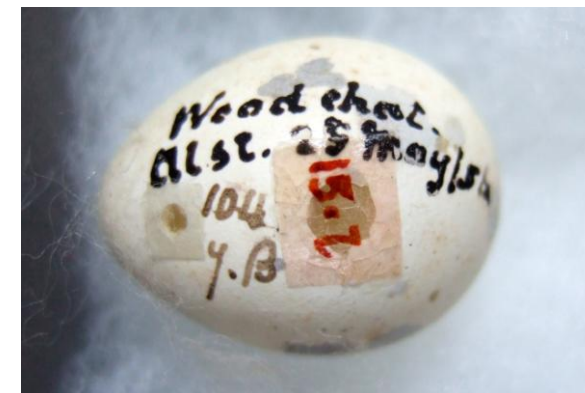

Foto 3. Roodkopklauwier ei, verzameld op 25 mei 1856 te Aalst, Noord-Brabant (University Museum of Zoology Cambridge, Cambridge, Groot-Brittannië, 10 mei 2006, JFJJ).

Uit alle nesten werd één ei meegenomen. Eieren uit Leende kwamen terecht in het Booth Museum via Percy Sanden Godman. Via Newton kwam het Valkenswaardse ei in het UMZC. Buiten Valkenswaard werden in Aalst 5 eieren gevonden door Baker op 25 mei 1856 (Wolley 1856: 244), nu in het

NHMUK uit de collectie van Osbert Salvin en Frederick DuCane Godman (Oates & Reid 1905: 280).

1860

Een vrouwtje en mannetje uit Valkenswaard, negen jongen en tien eieren (uit twee nesten) werden door Jan Jaspers en via Adriaan Mollen naar Naturalis gestuurd (correspondentiearchief Naturalis). Momenteel zijn nog vijf eieren van een legsel van 13 mei aanwezig (zie foto 4), evenals het adulte mannetje en vrouwtje (Jansen & Roselaar 2017: 77).

Foto 4. Roodkopklauwier legsel verzameld op 13 mei 1860, 5 juni 1863 en 3 mei 1863 te Valkenswaard, Noord-Brabant (Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Zuid-Holland, 13 november 2013, JFJJ).

1862

In totaal werden 15 adulten, één nest en 45 eieren naar Naturalis verzonden, bijeengebracht door Jan Jaspers en Adriaan

Mollen; een klein deel werd teruggestuurd omdat het bedorven was (correspondentiearchief Naturalis). Momenteel zijn hiervan in Naturalis vijf eieren van een legsel van 17 juni aanwezig, een mannetje verzameld op 20 juni, een vrouwtje verzameld op 24 juni (Jansen & Roselaar 2017: 77), en een mannetje verzameld op 22 april in Valkenswaard (Henry Seebohm collectie in NHMUK).

Foto 5. Roodkopklauwier huiden verzameld op 21 augustus 1860 te (Noordwijk (vogel 1), in 1860 te Valkenswaard, Noord-Brabant (vogels 2 en 3) en in 1862 te Valkenswaard, Noord-Brabant (vogels 4 en 5) (Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Zuid-Holland, 13 november 2013, JFJJ).

1863

Er werden acht adulte vogels en 27 eieren uit vijf nesten naar Naturalis gestuurd, bijeengebracht door Jan Jaspers en Adriaan Mollen (correspondentiearchief Naturalis). Momenteel zijn hiervan in Naturalis twee legsel aanwezig, nl. van 3 mei (vier eieren) en 5 juni (vier eieren) (Jansen & Roselaar 2017: 77; zie foto 4).

1867

Vier eieren, verzameld in Nederland, resideren in Glasgow. Verdere details ontbreken, maar waarschijnlijk zijn ze uit de omgeving van Valkenswaard afkomstig.

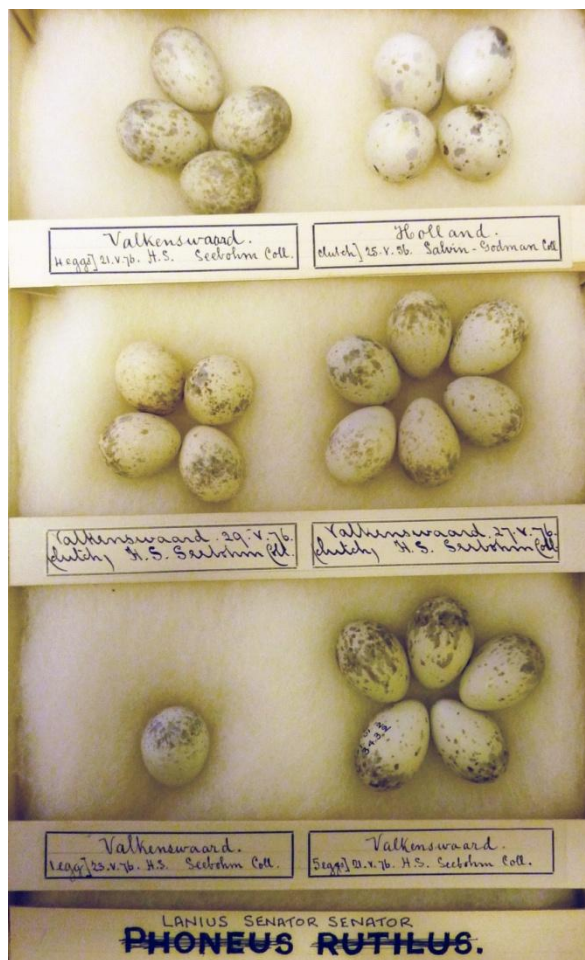

Foto 6. Roodkopklauwier legfels, verzameld door Henry Seebohm in 1876 te Valkenswaard m.u.v. het legsel rechtsboven (Natural History Museum, Tring, Groot-Brittannië, 14 januari 2014, JFJJ).

1876

Henry Seebohm en Charles Bygrave Wharton bezochten Valkenswaard (zie Jansen 2023a) en verzamelden hier 20 eieren uit vijf legfels (zie foto 6). Deze werden verzameld op 21 mei (twee legfels) en 23, 27 en 29 mei, allen te vinden in het NHMUK. Het grootste legsel had zes eieren (Oates & Reid 1905: 280, Jansen 2023a).

1879

Op 17 mei werd één adulte vogel waargenomen (Jansen 2023a).

Buiten genoemde legfels en huiden zijn er nog twee legfels uit de Sealy collectie in het UMZC afkomstig uit Valkenswaard waarvan het jaartal niet bekend is, maar meest waarschijnlijk uit 1855 van de hand van Baker. In het NHM is één legsel (vier eieren) aanwezig zonder jaartal uit de collectie Salvin-Godman. Ook zijn er in het NHMUK drie ongedateerde balgen (James Edmund Harting en twee uit de Salvin-Godman collectie, verzameld door Joseph Baker).

Twee verzamelde vogels worden genoemd in van Erve et al. (1967): één vogel verzameld in augustus 1850 te Valkenswaard en één verzameld op 2 juni 1863 te Berlicum (beide heb ik niet aangetroffen in 2004, 2005). In de collectie van de gebroeders van Dijck (woonachtig in

Dussen), waren twee mannetjes en twee jongen aanwezig. Deze staan op foto's uit 1935 van een diarama genomen in het 'Vogeltjesmuseum', Natuurhistorisch Museum van het R.K. Seminarie Beekvliet in Sint-Michielsgestel (zie ook van Erve et al 1967: 35). Een van de vogels is nog terug te vinden in Natuurhistorisch & Volkenkundig Museum Oudenbosch. De gebroeders van Dijck waren regelmatig eind negentiende en begin twintigste eeuw te vinden op de Oirschotse heide.

In augustus 1924 deelde Karel Mollen, een van de laatste valkeniers in Valkenswaard, aan Jac de Haan mede (correspondentie in het Gemeentearchief Weert) dat de Roodkopklauwier nog voorkwam, maar vermeldde niet of deze nog broedde, terwijl hij dit wel expliciet noemde bij andere soorten (Jansen 2023b).

Discussie

Het gebied rondom Valkenswaard werd gekarakteriseerd door een kleinschalige bebouwing gelegen tussen enkele grote, woeste gebieden. In het bijzonder werd de omgeving van de Turfbergsche Heide, Groote Heide en Nederheide bezocht door Valkeniers ten oosten van Valkenswaard. In 1864 was het gebied woest en was er nauwelijks een infrastructuur (Kuipers 2008). In 1898 (Caspers et al. 2005) was het

landschap al deel ontgonnen rondom Valkenswaard, zoals een stuk van de Turfbergsche Heide en Nederheide, en door de Turfbergsche Heide lagen enkele wegen.

Als we alleen al kijken naar het aantal paartjes Roodkopklauwieren die werden aangetroffen in Valkenswaard, en naar de beschikbaarheid van vergelijkbaar habitat, dan moeten er vele honderden paartjes aanwezig zijn geweest in Noord-Brabant en Limburg (en in het Belgisch deel van de Peel).

Dankwoord

Zonder de hulp van onderstaande mensen zou dit artikel nooit zo volledig kunnen zijn: Mark Adams, Robert Prys-Jones, Douglas Russell, Michael Walters † (NHMUK), Michael Brooke, Ray Symonds † (UMZC), Jan Hopstake (Oudenbosch), Peter Koomen (NMF Leeuwarden), Henry McGhie (MMUM) en Marie-Cecile van der Wiel (NBN Tilburg).

Literatuur

- Caspers Th., van der Leest A. & Stam H. (red) 2005. Grote historische topografische atlas van Noord-Brabant 1905. Tilburg.
- van Dongen R. 2010. 2010: Topjaar voor de Grauwe Klauwier in Limburg. *Limburgse Vogels* 20: 39-41.
- van Erve, F.J.H., Moller Pillot H.K.M., Wittgen A.B.L.M., Braaksma S., Knippenberg W.H.Th. & Langenhoff V.F.M. 1967. *Avifauna van Noord-Brabant*. Assen.
- Groot H., Schipper T. & Stork K. 2022. Recente Meldingen. *Dutch Birding* 44: 313-326.
- Hustings F. 2021. Verschenen of verdwenen. Ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Nijmegen.
- Jansen J. 2010. Een bijzondere collectie vogeleieren uit Limburg. *Limburgse Vogels* 20: 89-90.
- Jansen J. 2011. De vogelverzameling van Pastoor Beckers. *Limburgse Vogels* 21: 83-87
- Jansen J.J.F.J. 2012. William Bridger (1832-1870), collector of birds eggs in Australia and the Netherlands. *Archives of Natural History* 39 (1): 174-176.
- Jansen J.J.F.J. 2013. W. Bridger Egg Catalogue. *Bulletin of the Jourdain Society* 85.
- Jansen J.J.F.J. & Roselaar C.S. 2017. Bijzondere legsels uit Nederland in collectie van Naturalis Biodiversity Center. *Dutch Birding* 39: 73-80.
- Jansen J.J.F.J. 2023a. Henry Seebohm en William Eagle Clarke. Twee Engelse vogelverzamelaars in Oost-Brabant in de tweede helft van de negentiende eeuw. *Blauwe Klauwier* 49(2): 13-24.
- Jansen J.J.F.J. 2023b. Een interview met Karel Mollen in augustus 1926. *Blauwe Klauwier* 49(2): 25-26.
- Jansen J.J.F.J. & Vlek R. 2010. Joseph Baker. Een Engelse vogelverzamelaar in Nederland in het midden van de negentiende eeuw. *Limosa* 83: 176-182.
- Kuiper M. (red.) 2008. *Topografische en Militaire Kaarten van het Koninkrijk der Nederlanden, 1:50.000, 1864. Heruitgave 2008. Landsmeer.*
- Oates E.W. & Reid S.G. 1905. *Catalogue of the Collection of Birds' Eggs in the British Museum. Vol 4.* London.
- Peels-Mollen J. 2021. Karel Mollen de laatste valkenier. Valkenswaard.
- van Oorschot J.M.P. 1974. *Vorstelijke vliegers en Valkenswaardse Valkeniers sedert de zeventiende eeuw.* Tilburg.
- Voous K.H. 1960. *Atlas of European birds.* Londen.
- Wolley J. 1856. *Ootheca Wolleyana: an illustrated catalogue of the collection of birds' eggs.* Londen.

Justin J.F.J. Jansen, Naturalis Biodiversity Center, Postbus 9517, 2300 RA Leiden, Nederland, justin.jansen@naturalis.nl

Roodkopklauwieren in de Kempen in de 20^e en 21^e eeuw

Tom Heijnen

Justin Jansen maakt het in zijn artikel aannemelijk dat de Roodkopklauwier in de 19^e eeuw een normale broedvogel in de Kempen was. Medio 19^e eeuw waren er vermoedelijk honderden paren in Noord-Brabant en Limburg. Hoe was de situatie in de 20^e en 21^e eeuw?

Resultaten

Uit het begin van de 20e eeuw ontbreken concrete gegevens, al vermeldde Karel Mollen in 1924 wel dat de Roodkopklauwier bij Valkenswaard nog voorkwam (zie artikel van Justin). De eerstvolgende waarneming werd pas in 1951 gedaan. Daarna volgden twee waarneming in de jaren '60, vier in de jaren '70, drie in de jaren '80, één in de jaren '90, één in de jaren '00 en twee in de jaren '10. De laatste melding was in 2017.

- 21 april 1951 1 ex bij Stiphout (van Erve et al. 1967)
- 12 augustus 1961 1 ex op de Strabrechtse Heide (van Erve et al. 1967)
- 18 mei 1962 1 ex op de Neterselse Heide (van Erve et al. 1967)
- 13 augustus 1971 1 ex in de gemeente Waalre (Limosa 46: 84)

- 18 juni 1974 1 man in Het Sang, Mierlo (Ornis)
- 19 juni 1976 1 ex op de Strabrechtse Heide (Ornis)
- 25 juli 1976 1 man op Industrierrein Bladel (Ornis)
- 11 mei 1980 1 vrouw op de Cartierheide (Ornis)
- 15 mei 1981 1 ex op Eindhoven Airport (Ornis)
- 20 mei 1983 1 ex Vloeiweiden Bergeijk (Ornis)
- 8 t/m 11 mei 1994 1 adult vrouw op de Cartierheide (Ornis, WNL)
- 2 juni 2005 1 eerste zomer man op de Strabrechtse Heide (WNL)
- 28 april 2010 1 adult vrouw telpost Loozerheide (WNL)
- 9 en 10 juni 2017 1 adult vrouw Plateaux-Hageven (WNL, WBE)

Adult vrouw Roodkopklauwier bij telpost Loozerheide, 28 april 2010 (Frank Neijts)

Discussie

De weinige waarnemingen vanaf 1900 laten duidelijk zien dat de Roodkopklauwier al meer dan 100 jaar een zeldzame soort is. De toename van Grauwe Klauwieren, vermoedelijk als gevolg van natuurontwikkeling en klimaatverandering, zou het beeld kunnen geven dat ook de Roodkopklauwier als vaste broedvogel terug kan keren. Toch ligt een hervestiging, een incidenteel geval daargelaten, niet voor de hand. De soort is als broedvogel in Europa namelijk fors achteruitgegaan. Het broedgebied kromp aan de noordelijke randen ineen en de dichtstbijzijnde broedgebieden liggen hemelsbreed nu op zo'n 200 km afstand in Noordoost-Frankrijk. ■

Literatuur

- Boele, A. & E. van Winden 2013. Roodkopklauwier: een fraaie soort uit het zuiden. SOVON-Nieuws 26(3) 7-8.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Keller, V. et al. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. EBCC & Lynx Edicions, Barcelona.